

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi
szakfolyóirat

59. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2012/07

Tartalom

Ajánló

SZÁNTÓ Péter: **Követendő példák**

Cikkek

SINKA Róbert: **A könyvtár szerepe a felsőoktatási tudásközvetítés megújításában**267

KÖNTÖS Nelli: **Moodle az ELTE Egyetemi Könyvtárban: e-learning keretrendszerrel támogatott
könyvtári önértékelés**278

EU-információ

A TEL-szolgáltatás lövője – javaslat • Az üzleti modell • Szolgáltatások • Előfizetési modell • Irányítás • Ajánlások •
Ütemezés • The European Library. Jelenlegi és tervezett szolgáltatások könyvtáraknak és kutatóknak • Szolgáltatások
könyvtáraknak • Szolgáltatások kutatóknak • TEL szabványosítási kézikönyv • A TEL mint könyvtári doménaggregátor
• Jogi és pénzügyi kérdések • Lehetetlen küldetés? A papír nélküli könyvtár jövője
(Összeállította Kovácsné Koreny Ágnes) 293

Hírek

Az EBSCO integrálta az e-könyveket és audiokönyveket az EBSCOHOST-on • A GALE továbbfejlesztette a Power Search keresőfe-
lületét • Az Alexander Street új szolgáltatásai • Az OUP új szolgáltatásai: az UPSO • A Thomson Reuter új szolgáltatása: a Book
Citation Index • A Springer digitalizálja könyveit 1840-ig visszamenőleg • A Gale kiadónál megjelent a Gale Business Insight: Global
(Összeállította: Szántó Péter)307

Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 59 • 2012/07

Summaries

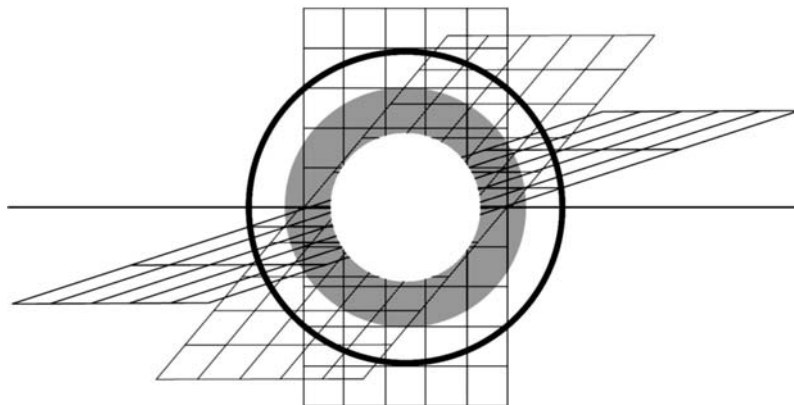
SINKA, R.: **The role of libraries in renewing knowledge transfer in higher education** 267

The essay presents the efforts and achievements of the Szent István University Kosáry Domokos Library and Archive (in Hungarian abbreviated as SZIE KDKL) in recent years for establishing institutional knowledge allocation, from both own sources and grant funds. The resulting library developments have not only added to the choice of modern library services but constitute part of an evolving network structure. KDKL is the node of special libraries at the University Library network. It wishes to serve as the centre of a complex professional community which is geographically dispersed and deals with an extremely wide range of disciplines. All development resources are used in line with these intentions, ensuring that all faculties, educational centres and disciplines enjoy the benefits of relevant accomplishments. The successful imple-

mentation of plans is followed by immediately sharing results in order to provide equal services independent of locality and resources.

KÖNTÖS, N.: **Moodle in the Eötvös Loránd University Library – self-assessment supported by an e-learning framework**278

The Eötvös Loránd University (ELTE) Library applied in 2010 for the first time ELTE's e-learning system, Moodle for supporting institutional self-assessment in its library network. It is the objective of the article to share the experience and knowledge gained while using the Moodle system with those libraries which have executed, are currently executing or are just planning to execute self-assessment, but are yet to choose the technical platform of the project.

Sinka Róbert

A könyvtár szerepe a felsőoktatási tudásközvetítés megújításában

Napjainkban a könyvtárak folyamatosan keresik a helyüket, miként felelhetnek meg az információs kor kihívásainak, miközben komoly erőfeszítéseket tesznek annak érdekében is, hogy hagyományos szerepeiket, funkcionalitásukat, értékeiket megőrizhessék. A könyvtárak szerepe a tudás közvetítésében, terjesztésében és gondozásában köztudott. Egyetem és könyvtára együtt, egymásért tehet a legtöbbet egy korszerű innovatív tudásközpont létrehozásáért. A sikerük kulcsa egymás kezében van. Ez a tanulmány, ahogy a címe is sugallja, saját intézményünkön túlmutató, általánosabb érvényű eredményeket vesz számba, és erőteljes elméleti háttérrel reményeink szerint más felsőoktatási könyvtárak számára is modellértékű, követendő példa lehet.

Bevezetés

Azokat a törekvéseket és a már elért eredményeket kívánjuk bemutatni, amelyek a *Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltárban (SZIE KDKL)* az intézményi tudásallokáció megteremtése érdekében az elmúlt években önerőből vagy pályázati források segítségével valósultak meg. A létrejött könyvtári fejlesztések azonban nem csupán szaporítják az amúgy is sokasodó modern könyvtári szolgáltatásokat, de központi könyvtárként egy hálózati struktúra felépítésén is szorgoskodnak. A KDKL mint az egyetemi könyvtár tagkönyvtárainak hálózati csomópontja egy földrajzilag differenciált és a tudományterületek szempontjából is rendkívül sokszínű könyvtári közösség szakmai központja kíván lenni. Valamennyi fejlesztési forrás e törekvés mentén kerül felhasználásra, biztosítva azt, hogy az egyetem valamennyi kara, képzési központja és tudományterülete *hasznélvezője* legyen az itt elért eredményeknek. A tervek sikeres megvalósítását a mielőbbi megosztás követi, melynek célja: a szolgáltatások kiegyenlítése lokalitástól és erőforrástól függetlenül.

Az információs társadalom alapintézményei

Ahogy Európa gazdasági–kereskedelmi és kommunikációs kapuja Amsterdam¹, és ahogy az egykori Új Amsterdam New York lett², úgy válnak vélhetően az oktatási intézmények is a tudástársadalom központjaivá. A két kontinenst igen hamar

kereskedelmi útvonalak kötötték össze, az információs kor pedig a legkorszerűbb adatátviteli hálózattal lényegében szerves részévé tette az addig laza kapcsolatú kolóniákat. Hasonlóan egyedi és térben kevésbé kötött szerkezetben fejlődtek sokáig az egyetemek is, és napjainkban nemcsak a kutatói hálózatok, de a könyvtári hálózatok is egyre természetesebb részesei életünknek. Az egyre több integrált keresőben egyedi, lokálisan őrzött tudástárak sokasága jelenik meg, melyek között az egységet a hálózati protokoll teremti meg. Az összekapcsolás nem jogi, szervezeti kérdés, hanem tartalmi, melyet az „egészhez” való tartozás igénye és egyben kényszere is motivál.

Míg azonban az oktatási rendszer belső architektúrája változhat, a vertikális és horizontális térbeli hálózata hosszú ideig, akár évszázadokig létező, élő kapcsolatokon (konnekciókon) alapul. Történelmi akadályokat lehet rövidebb-hosszabb ideig elébe gördíteni, de idővel ezek a csomópontok újraélednek és valódi magjuk, a tudást hordozó, őrző, és a közösség számára elosztó egységei körül újraszerveződnek. Ezek a magok, a csomópontok a könyvtárak, a társadalmak homeosztázisát biztosító tudás felkent szolgálói és hordozói.³ Az utóbbi évtizedekben elsősorban a kutatás-fejlesztés támogatására, gyakorlatban történő minél hatékonyabb hasznosítására innovációs központok épültek ki az egyetem kebelén belül vagy kívül, a könyvtáraktól javarészt függetlenül. Az innovációs központok gazdasági szerepe, vonzáskörzetükön átnyúló hatása ugyan vitathatatlan, a tudásallokációban betöltött szerepük azonban térben és időben sokkal koncentráltabb, mint a

tudásközpontnak is nevezett könyvtáráké.⁴ [1] Ezek a csomópontok zsugorítják össze a világot. [2] Az egyetem és könyvtár relációban ennek a kapcsolatnak hasonlóan kellene működnie, mint az történik a gazdasági szereplők által inspirált innovációs központok és az egyetemek között.

Az információs korban zajló folyamatokat nehéz globális méretekben átfogni, ám könnyen megragadhatók az alapegységénél. Ez az alapegység a könyvtár – sokak szerint az információs társadalom alapintézménye –, amely nem az új technológia dinamikájából született, inkább éppen annak hatására dinamizálódik, változik, megőrizve régi funkcióit, miközben a változás minden lehetséges jegyét magán hordozza. [3] Intézményük és intézményrendszerük/-hálózatuk, történelmileg a tudásanyag koncentrációjában vállalt szerepük révén mindig is csomópont, hálózati központ volt. A könyvtárak hagyományos feladatai (a gyűjtés – feldolgozás/leírás – rendszerezés – megőrzés – közzététel) voltaképp a mai napig, az alexandriai könyvtár óta változatlanok. Ami a változást leginkább áttekinthetővé és kutathatóvá teszi, az nem más, mint az információkezelési technikák (technológia és metódus) rendkívül gyors megjelenése és elterjedése a könyvtárakban. [4]

Innovációs milió – elméleti alapok

Akár közhelynek is tűnhet a kijelentés, hogy a könyvtárak mindig is vezető szerepet töltek be a tudás-allokáció terén. [5] A könyvtárosok jól tudják, hogy az oktatási intézmények háttérében végzett munkájuk elengedhetetlen része egy intézmény sikerének. A siker érdekében az intézménynek is sziklaszilárdan és szakadatlanul a könyvtára mögött kell állnia. Ahhoz azonban, hogy az intézmény vezetői ne csak ódon falakra, poros polcokra és könyvek halmazára gondoljanak, amikor a könyvtárukról szó esik, maguknak a könyvtárosoknak kell a legtöbbet tenni. Az első szint tehát a modern kori tudásközpontozó vezető úton: „rakj rendet a polcodon!”

Egy innovatív jelzővel ellátott tudásközpont nem a nevéből, hanem attól, hogy maga is azzá válik, azonosul a szerepkörével. A könyvtárak gyakran csak a tudás felhalmozóinak szerepében, míg az intézmények a tudás egyedüli közvetítőiként aposztrofálták magukat. Egy modern kori könyvtárnak is szembesülnie kell ezekkel a régi struktúrákkal, amelyek ezt az előítéletet hordozzák, miközben folyamatait már egy recens techno-

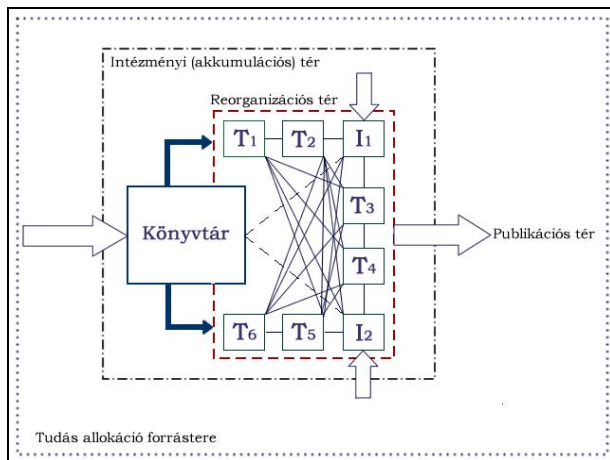
lógiai környezetbe ágyazva kell megvalósítania. Éppen ezért a klasszikus folyamatok rendbetétele mellett minél gyorsabban asszimilálnia kell az aktuális, az adott kor szintjén már innovatívnak számító technológiát. A könyvtárak ebben mindig élén is jártak, hiszen a számítástechnika által az adatfeldolgozás terén nyújtott lehetőségeket az elsők között ismerték fel. A „rakj rendet a polcodon” nemcsak az állomány rendbetételét jelenti, hanem azt a folyamatot is, amely során a könyvtár saját szervezetét, belső munkafolyamatait, horizontális és vertikális kommunikációját, információkezelési technikáit, a szükséges technológiai háttérrel, a stabilitást biztosító pénzügyi keretet, szervezetén belüli, intézményi és külső kapcsolatait aktualizálja, rendezi és ápolja.

Innovációs környezet vagy milió akkor jöhet létre, ha az alpinfrastruktúrák jól működnek. A jól és hatékonyan működő intézményi infrastruktúra kiemelt része a könyvtár, amelyre egy intézménynek áldoznia kell. Mint fenntartó az anyagi befektetésen túl maximális erőfeszítést kell tennie a könyvtár által igényelt és jelzett korszerű feltételek megteremtésében. Mert ami jó a könyvtárnak, jó az intézménynek, az oktatóknak, a könyvtárhasználóknak és végeredményben a társadalom egészének. Ez a közfeladat nem technokrata innováció által vezérelt folyamat, mégis profitálhat belőle a piaci szféra is. Ennek a gazdasági-pénzügyi modelljét érdemes lenne kidolgozni és mielőbb bevezetni.

A technológia azonban önmagában nem jelentene változást, ha csupán a régi metódusokat támogatná. Szerencsére a változással együtt új folyamatok is keletkeznek, elkerülve a konzerválás ördögi körét. Ennek következtében, az információ korában a könyvtárak tudásgyűjtő és -szervező munkája nemcsak felgyorsult, de izgalmas részletekkel bővült, melyeket ma leggyakrabban a könyvtári elektronikus szolgáltatásokban fedezhetünk fel, előre vetítve a hálózati kapcsolatokon nyugvó, *konnekcionista* miliót.

Innovációs milió ugyanis nem létezik önmagában. Térben és időben allokálnia kell a szükséges tudást, anyagi javakat és erőforrásokat, ellenkező esetben nem éri el azt a kritikus tömeget, amely kapcsolatot biztosít más innovációs központtal, s végül megreked egy olyan fejlettségi szinten, amely újabb eredményt már nem produkál. Szükség van tehát az egyes központokat összekapcsoló, az információáramlást biztosító technológiára, a technológiai eszközök végén pedig olyan „humán

interfészre”, amely a beáramló információt a lehető leghatékonyabban képes kezelni és továbbítani. A klasszikus elosztás és közvetítés modelljét az 1. ábra igyekszik szemléltetni.

1. ábra Klasszikus tudáselosztás és –közvetítés modellje intézményi szinten (T1...n: főként oktatással foglalkozó szervezeti egységek; I1...n: jellemzően kutatással foglalkozó egységek)

Ha megpróbáljuk modellezni, miként helyezkedett el egy könyvtár saját intézményén belül, akkor elsőként érdemes tisztázni a modellezés legfőbb rétegeit, elemeit. Az egyik legfontosabb egysége ennek a modellnek maga a tudásallokáció forrástere, ahonnan az információ érkezik. Érdemes azonnal észrevenni, hogy ez egyben azonosítható a publikációs térrel is, ahová az újrászervezett információt (ez esetben tudásterméket) publikáljuk⁵.

A következő lényeges elem az intézményi tér, amely mintegy akkumulálja, összegyűjti és összefogja, vagyis intézményesíti az információkezelés folyamatát. Ebben az egységben találjuk az ún. reorganizációs teret, amely nem más, mint az információt feldolgozó, tudástermékké alakító egységek együttese. Itt találjuk a könyvtárakat is. Benne is vannak és nem is. Benne vannak, mert az információkezelés első szakasza náluk van (összegyűjtés, rendszerezés–tárolás), az újrászervezésen (reorganizáción) azonban már osztoznak azokkal a szervezeti elemekkel, amelyeknek az oktatás és kutatás a fő tevékenységük. A végső szakaszt pedig teljesen kisajátítják ezek az egységek, így az újrászervezett információt már ők publikálják, a könyvtárnak „joga és kötelessége” pedig az marad, hogy ezt az allokációs térből ismét összegyűjtse.

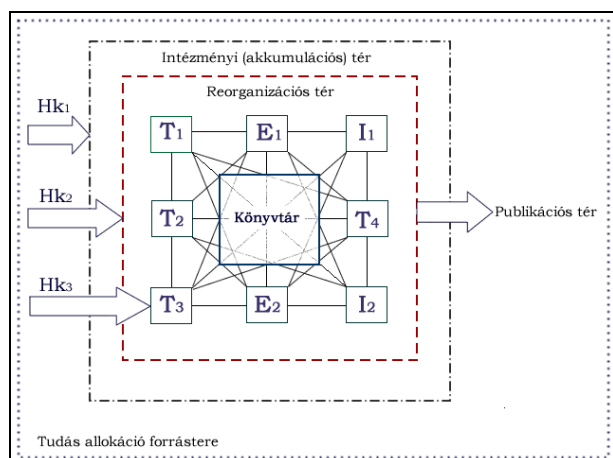
Ez esetben az innovációs központ maga az intézmény. Mindez első látásra egy sikertörténet. Ha azonban a mélyére nézünk, akkor láthatjuk, hogy a tudás létrehozása, közvetítése egyáltalán nem kiegyenlített, sőt maga a folyamat is meglehetősen zárt. A kimenet itt egyéni marad, az intézmény háttérbe szorul, még akkor is, ha a közegét ő teremtette meg. Ez a modell ettől válik a legsérülékenyebbé.

Egy innovációs miliő megteremtéséhez azonban el kell érni, hogy az összegyűjtött tudásvagyon intézményesüljön. Biztosítani kell, hogy a megjelenése ne szigetszerű csúcokat formázzon, attól függően, hogy aktuálisan mely diszciplína erősebb, vagyis törekedni kell, hogy az „*universitas*” fogalma kapjon teret a töredezettség helyett. A megvalósítás legszerencsésebb eszköze erre a könyvtár, ha annak könyvtárosai és az intézmény befolyásos személyiségei is felismerik ezt a tény.

Az ok és okozat valójában egyszerű. A tudás allokációját megteremteni ott lehet, ahol a legmagasabb szinten foglalkoznak az információ szervezésével, ahol a legnagyobb a tapasztalat arra, hogyan kell összegyűjteni, tárolni, rendszerezni, újrászervezni és publikálni az információt. Az információkezelés technikája jellemzően ott a legkifinomultabb, ahol azt intézményen belül naponta művelik, vagyis a könyvtárakban, s mert nagy mennyiségű információt kezelnek, az adott kor legfejlettebb technológiai és módszertani megoldásainak elsajátítására törekednek. A mai kor erre vonatkozó igénye pedig: a hálózatosodás, a konnektió.

Már a klasszikus modellben is megjelenik a kapcsolatok hálózatára épülő, konnektcionista miliő csírája, de a szervezeti átalakulást végső soron az információs hálózatok kényszerítik ki. A jelenkori tudáselosztás intézményi modelljét a 2. ábra szemlélteti. A könyvtárak szempontjából történő vizsgálódás természetesen torzít a modellen, mert a könyvtár mint szervezeti egység helyét keresi a folyamatban. A legszembetűnőbb változás az első modellhez képest az, hogy a könyvtár központi helyé válik, amelyet nem feltétlenül egy fizikai középpontként kell elképzelnünk, hanem inkább, mint a tudástranszfer legfontosabb csomópontját, az intézményen belüli hálózati kapcsolatok domináns elosztóját. A különféle hálózati protokollok szerint (Hk1...n) felépülő információáramlás transzparenciáját a könyvtár biztosítja. Mindemellett a modell azt is igyekszik kifejezni, hogy az információ újrászervezésében is központi szerepe van a könyvtárnak, annak ellenére, hogy nem

sajátítja ki a publikációs térbeni aktivitást, és inkább kiegyenlíti a kimeneti formákat.

2. ábra **Recens tudáelosztás intézményi modellje (Hk1...n: hálózati kapcsolatok lehetséges formái – Hk1: intézmények közötti pont-pont kapcsolat; Hk2: tudás/innovációs központok közötti belső/külső pont-pont vagy pont-multipont kapcsolat; Hk3: egységek/személyek közötti belső/külső kapcsolat; E1...n: egyéb szervezeti elemek intézményen belül)**

Ha aktuális példát akarunk találni, akkor a *Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT)* és az intézmények közötti együttműködés a legkifejezőbb formája ennek. Az intézmények egységesen, a könyvtárak szűrőjén keresztül, szervezett formában jelennek meg a tudástermékekkel. Az egyes diszciplínák közötti aránytalanságot ez ugyan nem oszlatja el, de az információ áramlását minőségileg ellenőrzött (validált) mederbe tereli. A tudásallokáció forrásterén belül létező hálózati csomópontok (például az egyetemek mint innovációs központok) közötti információáramlás történhet intézmények között (Hk₁), intézményeken belüli kutató/oktató egységek között (Hk₂), és egyéb szervezeti formában (Hk₃), amely lehet egyéni vagy ad hoc csoportok közötti is. Valójában ezeket a kapcsolati formákat belső szerkezetében is ábrázolja a modell, mikor a könyvtárat e kapcsolatok közötti szűrőként rajzolja meg, nem zárva ki a direkt kommunikációt sem.

Az intézményen belüli innovációs milió központi magja tehát a könyvtár lehet, amely egyszerre képezi az egyes kutatók, műhelyek bázis-infrastruktúráját, mint ahogy intézményi szinten és önmagában is aktívan részt vesz a megújítási folyamatban. Az intézményi könyvtár akkor tudja ezt a szerepkört hatékonyan ellátni, ha belső folyamatait

már ennek szellemében átgondolta és rendbe tette.

Szervezeti milió – a gyakorlatban

Az elméleti struktúrák gyakorlati megvalósításához az utóbbi években két jelentősebb pályázati forrás is hozzájárult. A TÁMOP pályázatok lendületet adtak a belső munkáknak, és egyben alkalmat is arra, hogy a területileg differenciált egyetemi kampuszok könyvtárai, ha csak részben is, harmonizálni tudják szolgáltatásait. [6] [7]

A harmonizáció nem lehet öncélú, destruktív vagy centralizált folyamat. Minden esetben a meglévő erősségekre támaszkodva, a helyi igényeket figyelembe vevő folyamatnak kell lennie. A belső és külső források felhasználása nem irányulhatott valamiféle centralizált szervezeti forma létrehozásának irányába, vagy olyanok fejlesztésébe, amelyek az integráció címén összekapcsolnak minden létező alkalmazást. Mindez az elméleti gondolatmenet ellen hatott volna. A megoldást itt is a hálózati gondolkodásban kereste a könyvtár.

Az említett pályázati forrásokhoz meglehetősen egyenlőtlenül jutott hozzá az intézmény. Nemcsak időben csúsztak el egymástól a pályázati források, de némely pontján tartalmában is különböztek lettek, annak ellenére, hogy eredetileg eltérő régiókra, de azonos céllal írták ki őket. A szűkös források miatti pályázati kényszer mellé így a megvalósítás kényszere is párosult. Egy egyetemen belül, eltérő régiókban fekvő telephelyeken, eltérő időben kellett közel azonos tartalmi és technológiai szinten megvalósítani mindazt, amit összehangolt munkával, egységes fejlesztési koordinációval, jóval könnyebb lehetett volna. Mindezzel elkerülhetővé váltak volna a párhuzamosságok.⁶

„Navigare necesse est, vivere non est necesse” – mondta Pompeius egy vihar alkalmával a hajósainak, akik útjukat megszakítva inkább kikötöttek volna, mintsem a tengerbe vesszenek. A pályázatok természetesen nem jelentenek halálos fenyegetést a pályázókra, a mondás azonban kifejezi azt a kényszert, amelyet egykor a rómaiak fogalmaztak meg a hajózással, mint a stratégiai céljaik elérését szolgáló eszközzel kapcsolatban.

Egy egyetem mint intézmény, stratégiai célja egyértelműen az, hogy minél egységesebb arculattal jelenjen meg az oda jelentkező hallgatója előtt, polgárait pedig tértől-időtől függetlenül a lehető

legmagasabb színvonalon tudja kiszolgálni. A külső források sokat segítenek ebben, s ha lehetőség adódik, akkor azokat minden tekintetben ki is kell használni.

Eltérő irányok, azonos célok: intelligens tanulási környezet

Az intelligens tanulási környezet fogalma mára mondhatni alaptétel, mindamellett kevesen képesek megvalósítani azt. A fogalom mögött általában olyan valós és virtuális terek szimbiózisát értjük, amelyek optimális feltételeket nyújtanak a tanuláshoz. Melyek azok az „optimális feltételek”? Elsősorban azok, amelyek megteremtik az „oktatáshoz, kutatáshoz, szakképzéshez kapcsolódó tudományos dokumentum- és információellátás, valamint egy magas szintű hálózati, technológiai alapú tartalomfejlesztés” környezetét. Ennek pedig a „legtermészetesebb közege a minden tekintetben magas színvonalú, folyamatosan fejlődő, az egyetem karaival, az országos könyvtári irányító és egyéb, nemzetközi szervezetekkel is együttműködő tudásmenedzselő, tanuló szervezetként funkcionáló, az egész életen át tartó tanulás programjának megvalósításában részt vevő Egyetemi Könyvtár.”⁷ [8]

A kitűzött cél itt nyilvánvalóan megfogalmazódik: aktív részesévé válni az oktatásnak. Az oktatási szerepkör könyvtári megjelenése persze nem új keletű, a koncentráltasága, komplexitása, módszertani igénye viszont olyan mértékű, hogy aligha van olyan tudományterület, amely ma ne igényelné egyre intenzívebben a könyvtárosok segítségét, a könyvtárak eszköztárát.

A tudásallokáció megjelenési formái a repozitóriumok, melyek felületét az online katalógusok, a közös keresők biztosíthatják. Minél egyszerűbb, gyorsabb felhasználói interfészen keresztül valósul meg a hozzáférés/megosztás, annál sikeresebbnek ítélik a felhasználók a szolgáltatásfejlesztést, és minél sikeresebb a könyvtár szolgáltatásainak megosztásában, annál intenzívebben vehet részt a formális képzési programokban. Bár az irányok eltérők, az oktatók és a könyvtárosok célja ugyanaz: a tudásátadás.

Lényeges, hogy a tudásallokáció nem csupán a klasszikus értelemben, a gyűjtés, rendszerezés és szétosztás szintjén alliterál a könyvtári munkával, hanem tudatos didaktikai aspektusa is kibontakozik napjainkban. Az oktatás támogatása nem új, az

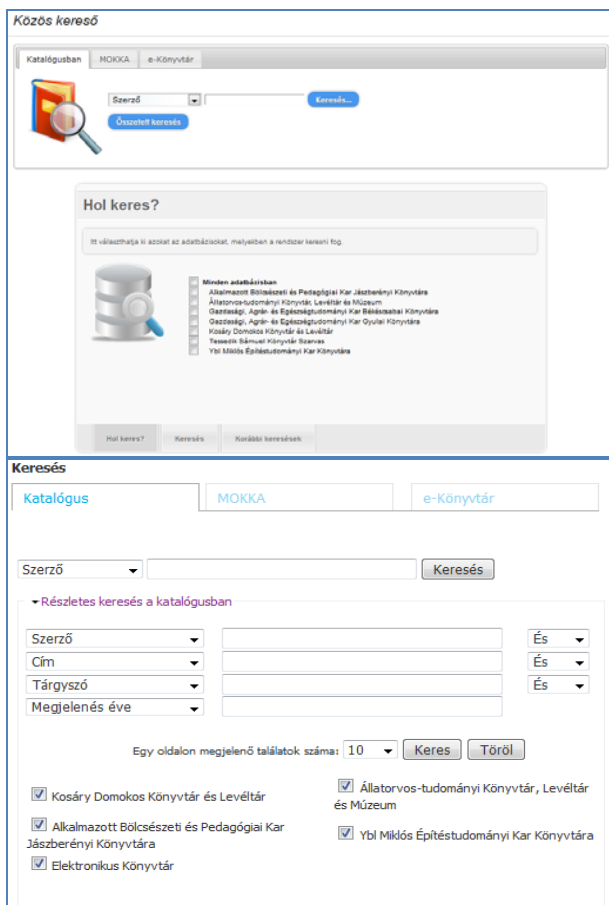
oktató–nevelő megosztás szerepkörének erősödése viszont legalább annyiban újdonság, hogy a módszerek elsajátításához egyre többször a könyvtároson és nem az oktatókon keresztül vezet az út.

Ennek az okait kereshetjük az információs kor sajátosságaiban, a tömeges és rendszertelen információtömegben, ahol nemcsak „hajózni szükséges”, de „életben is kell maradni”. Az életben maradáshoz el kell sajátítani az információkezelés alaptechnikáit és az aktuális források használatát. Ezek a források egyre integráltabb rendszerekké válnak, számos átfedést is nyújtanak, miközben néhányuk megőrzi egyediségét is. A könyvtárosoknak folyamatosan tanulniuk kell, ami nem újdonság, a közvetítés módja, az elosztás formája azonban egyre inkább veszít az egyediségéből és különféle képzési programok által formalizálttá válik.

Érdeemes visszagondolni a könyvtár szervezeti szerepkörének elméleti gondolatmenetére, amelyet a gyakorlatban az oktatási szerepkör felértékelődésével, a tudásallokációs tér és a publikációs tér intézményi repozitóriumokban és integrált adatbázis-keresőkben tudunk ma megjeleníteni.

Integrált keresők – párhuzamos fejlesztések?

Felmerül a kérdés, hogy mi is történik napjainkban a könyvtári katalógusokkal? Addig még csak-csak elboldogult az ember, amíg a cédulákat böngészte, amikor *Umberto Eco: Hogyan írjunk szakdolgozatót?* című munkája is kiváló támpontot adott a dolgozatot írók kezébe. Nincs abban semmi rossz, hogy a könyvtárosok oly hamar felismerték az informatika adta lehetőségeket, és katalógusaik kezelését az elektronikus adatbázisokra bízták. Mindez még egyszerűbbnek tűnik napjainkban, amikor közös felület alá rendezzük ezeket az adatbázisokat. A már említett pályázati kényszer szülte helyzet miatt azonban ez időnként nem is olyan egyszerű, és párhuzamosságokra kényszerülünk. Példaként említhetjük az egyik pályázatban megszületett közös keresőfelületet, amely az egyik konzorciumi csoportot szolgálja ki (*3a. ábra*), és a másik projektet, amely a központi könyvtár keresőjében igyekszik megvalósítani szinte ugyanazt (*3b. ábra*). A fejlesztői platform ugyan nem azonos, a célok azonban igen, lévén ugyanazon intézményről van szó.

3. a-b. ábra Közös keresők. A bal oldali ábrán a KMR-en kívüli (<http://szakkonyvtar.szie.hu/kozos-kereso>), a jobb oldali ábrán a KMR-en belüli keresők (<http://lib.szie.hu>). A bal oldali Liferay, míg a jobb oldali Drupal alapokon. Mindkettő ugyanazokat az adatbázisokat kérdezi le

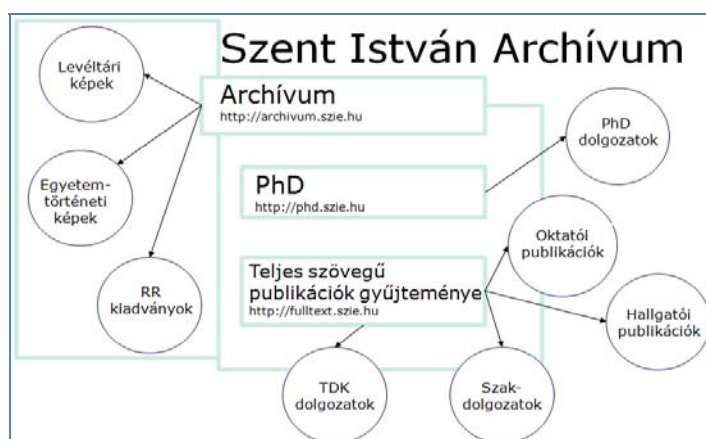
A párhuzamosságok ellenére a központi könyvtár az, amely stratégiai szempontból meghatározó modelleket vezet be, és a hálózati elv szerint igyekszik azok megvalósítását szakkönyvtárai esetében is szorgalmazni. A pályázat kényszeréeként született kettős platform így tartalmi szempontból harmonizál, és a szolgáltatások kiegyenlítése, az intelligens tanulási környezet helyszíne továbbra is a könyvtárakhoz kötődik.

SZIA SZIE – a Szent István Archívum

A dolgozatban kiemelt két TÁMOP pályázat keretében megvalósult fejlesztéseknek természetesen volt előzménye is. Az OKM által meghirdetett *Reneszánsz Év 2008* pályázat keretében „A Szent István Egyetem Tudományos Könyvtárainak bekapcsolása a Magyar Digitális Képkönyvtár rendszerbe” címmel elnyert pályázati forrás, amelyből lényegében a *Szent István Archívum* (SZIA) alapjai születtek meg. [9]

Az archívum több gyűjtemény együttese. Az alapot a képkönyvtár adja, amely mára kiegészült a levéltári, az egyetemtörténeti és a régi ritka kiadványok (RR) képeinek gyűjteményeivel, de ugyanitt megtaláljuk az egyes szakkönyvtárak hasonló archív képállományait is. (4. ábra)

A további részgyűjtemények már speciális tulajdonságokkal rendelkeznek. Egyrészt jellemzően szöveges állományok megőrzését és kereshetőségét teszik lehetővé, másrészt önálló felületet is kaptak. Az egyik a doktori iskolák sikeresen megvédett dolgozatait tartalmazza (<http://phd.szie.hu>),

4. ábra Szent István Archívum. Az egyetemi tudásvagyon könyvtári repozitóriumai és azok fontosabb részgyűjteményei (<http://archivum.szie.hu>)

a másik az egyetem oktatóinak, hallgatóinak és kutatóinak teljes szövegű publikációit igyekszik felölelni (<http://fulltext.szie.hu>). Az utóbbi két részgyűjtemény arra vállalkozik, hogy az egyetem tudásvagyonát transzparenssé tegye. A szétszórtan megtalálható doktori iskolák egyedileg tárolt dolgozatait egyetlen, egységes felületen megjelenő és kereshető adatbázissá formázza. Hasonlóan a teljes szövegű publikációk/közlemények esetében.

További különlegessége ezeknek a repozitóriumoknak, hogy technológiai szempontból „felkészültek” a további célok megvalósítására. A középtávú tervek között szerepel ugyanis a szöveges tartalmak bekapcsolása a továbbfejlesztett MTMT automatikus „arató” szolgáltatásába. Ezzel a megoldással tovább finomíthatjuk a könyvtári szolgáltatásainkat, hiszen oktatóknak, kutatóknak csupán az intézményi repozitóriumba kell a jövőben bejelentkezni és feltölteni dolgozataikat, az MTMT azt automatikusan fogadja majd.

A könyvtári törekvések mögött azonban nem csak adatbázisok, pályázati források, és a könyvtárosok eltökéltsége áll. A kitűzött célok végrehajtását, intézményesülését kellően előkészített utasításrendszer és szabályozás is segíti. Az utasításrendszer lényegi elemeit a KDKL, illetve annak *Könyvtár Informatikai és E-learning Részleg* munkatársai dolgozták ki, hiszen az üzemeltetés és fenntartás feladatai rájuk hárulnak. A helyi szabályozást és eljárásrendet a könyvtár *Informatikai Szabályzata* tartalmazza. Az intézményi szintű szabályozást pedig a könyvtár szakmai javaslata, előkészítő anyagai alapján egy rektori utasítás tartalmazza, kötelező érvényűvé téve azt minden, az egyetemmel jogviszonyban álló személy számára. [10]

Az elméleti részben megfogalmazott „intézményi beágyazottság” a könyvtár és intézménye részéről nemcsak holmi virtualizált hálózati struktúrát jelent, hanem az itt példaként említett, szabályozott munkafolyamatokat is. Belső, külső és szervezeti egységek között egyaránt. Az itt létrehozott sematizált folyamatmodellek a Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár 2011-ben bevezetett minőségirányítási rendszerébe illeszkednek, melyek a könyvtári szolgáltatásra vonatkoznak. [11]

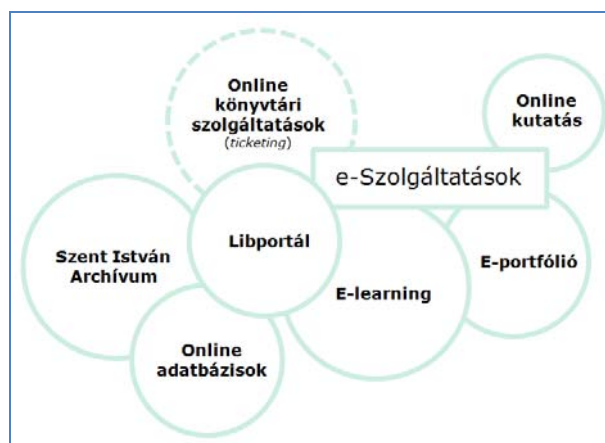
Elektronikus szolgáltatások – bárhol, bármikor

Az elektronikus szolgáltatások lényege, hogy bárhol és bármikor elérhetők legyenek. A legfonto-

sabb kitétel pedig az, hogy ez ne legyen érvényes bárkire. A szolgáltatás igénybevételéhez tehát szükség van egy megbízható azonosítási rendszerre, amely intézményenként változhat a technológiát tekintve, de az alapvető cél nem: releváns és hiteles adatok alapján történő azonosítás és jogosultsági rendszer. Egyetemünkön alapvetően két fő irány határozható meg: az egyik a tanulmányi rendszer használatára, a másik az intézmény összes egyéb elektronikus szolgáltatásához használt azonosítási protokollra vonatkozik.

Könyvtárunk számos, országosan egyedülálló módon, a teljes intézményt lefedő szolgáltatást nyújt az egyetem polgárainak. Ezek között kiemelkedik az e-learning (<http://elearning.szie.hu>), az e-portfólió (<http://eportfolio.szie.hu>) és az online kutatást (<http://onlinekutatas.szie.hu>) is lehetővé tevő alkalmazásaink. A rendszereket a könyvtár munkatársai üzemeltetik és fejlesztik.

Természetesen a hagyományos könyvtári szolgáltatásainkat is igyekszünk elérhetővé tenni online formában. Az integrált keresőkön kívül kialakítottunk egy könyvtári „workflow” rendszert is, ahol az egyes hagyományos könyvtári munkafolyamatok online leképezésével a nyitvatartási időn túl is tudunk szolgáltatást nyújtani (online könyvtári szolgáltatások). [12] Az 5. ábra az egyetem könyvtári hálózatában elérhető elektronikus szolgáltatások főbb csoportjait mutatja be.

5. ábra **Elektronikus szolgáltatások a SZIE könyvtári hálózatában**

A szolgáltatások többségét a könyvtári portál (Libportál) köré szervezzük. Hosszú távon az a cél, hogy „egyablakos” adminisztratív szolgáltatást alakítsunk ki. Ennek első lépése a Libportálba integrált

online könyvtári szolgáltatás, az ún. feladatkezelő (ticketing) rendszer bevezetése volt, amely a leggyakrabban használt könyvtári adminisztrációs folyamatokat (workflow) fogja össze. A felhasználók az egyetemi azonosítójukkal és jelszavukkal vehetik igénybe a könyvtári e-szolgáltatásokat is, éppúgy, mint a többi elektronikus szolgáltatást az egyetemen. A belépést követően intézhetik könyvtári ügyeiket: hosszabbítást, könyvet/folyóiratot vagy akár könyvtárost is kérhetnek, elindíthatják könyvtárközi kölcsönzésüket, és beszerzési javaslatokat, illetve egyéb észrevételeket tehetnek.

A portálhoz kapcsolódnak még a napjainkban már klasszikusnak számító online katalógusok, adatbázisok, valamint a helyi fejlesztésű Szent István Archívum is.

Az elektronikus szolgáltatások egy másik halmaza, amelyek szintén a központi könyvtár feladatköréhez tartozik, nem számít (legalábbis ma még) hagyományosan könyvtári szolgáltatásnak. Az elmúlt évek tapasztalatai azonban jól mutatják, hogy az e-learning, az e-portfólió és az online kutatást támogató rendszerek megtalálták helyüket a könyvtáron belül, és ezáltal az egész intézményen belül.

Van ugyanis egy lényeges szempont ezekben a szolgáltatásokban: a látszat ellenére ezek dominánsan nem informatikai, hanem tartalomrendszelő eszközök. Belső működésük, a bennük való munka pedig inkább közelíthető meg a könyvtár, a pedagógia vagy a tudásallokáció elmélete és gyakorlata felől, mint egy „a technológiát” előnyben részesítő (technofil) szemléletből.⁸ [13]

Az e-szolgáltatásokat az egységes autentikáció kapcsolja össze, amelyeket fokozatosan bekapcsolunk a föderatív azonosításba is. Egyre több megkeresés érkezik ugyanis azzal kapcsolatban, hogy más felsőoktatási intézmény hallgatója, oktatója, kutatója is igénybe venné szolgáltatásainkat. Ennek megoldása az *eduID* alapú föderatív azonosításhoz történő kapcsolódás, melyhez egyetemünk az elsők között csatlakozott. [14]

A pályázati források, és a szervezeti átalakítások lehetőséget nyújtottak ahhoz is, hogy az e-szolgáltatásokat a könyvtári hálózat egészére kiterjesszük. Az egyik legfontosabb lépésként megtörtént a szakkönyvtárak *Integrált Könyvtári Rendszereinek (IKR)* egységesítése; az adatbázisok közös felületeken keresztül érhetőek el, a fejlesztések egységes platformra épülnek. A következő

lépésként az egyes IKR-eken (Huntéka) belüli szolgáltatások szintjét kívánjuk harmonizálni, megőrizve a könyvtári hálózat elemeinek függetlenségét, de megcélozva annak lehetőségét, hogy bármely tagkönyvtárunk bármely szolgáltatást aktiválni tudja. A szaggatott kör azt jelzi, hogy a hibajegykezelő (ticketing) még csak a Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár munkafolyamatait támogatja, de ez a szolgáltatás is rövidesen kész lesz arra, hogy a többi tagkönyvtár is aktiválhassa.

Az egyes szolgáltatások szakmai hátterét, presztízst és rangot adva, mindenütt a könyvtárosok képviselik. Szolgáltatási pontokat (pl. E-learning Pont, MTMT Segítő Szolgálat stb.) létrehozva a könyvtári tájékoztatás részeként mindezekről a könyvtárosokon keresztül kaphatnak információt, segítséget a hallgatók és az oktatók.

Fenntartható fejlődés?

Könyvtárunk az elmúlt években számos lépést tett annak érdekében, hogy az egyetem modern tudásközpontjává válhasson. Az átalakulási folyamat azonban még nem zárult le. Jó néhány munkafolyamat újrastrukturálása megtörtént ugyan, de a tartós változáshoz a könyvtár valamennyi szakkönyvtárában eredményeket kell elérni. Miközben egyre felhasználóbarátabb alkalmazásokat fejlesztünk, magunknak is sokat kell tanulnunk, és közben rájöttünk arra is, hogy egyre többet és egyre szélesebb körben kell *tanítanunk* is. Erre kiváló példa az MTMT Segítő Szolgálat, melynek virtuális felülete a Libportálon, oktató anyagai az E-learning Portálon érhetőek el, miközben heti rendszerességgel ehhez kapcsolódó külön ügyeletet is tartunk. [15] [16] [17]

A rendszerek költséghatékony fenntarthatóságát jellemzően szabad szoftverekkel oldjuk meg. Az egyetem *Informatikai Központjával* igen szoros munkakapcsolatot tartunk fenn, így ezek menedzselhetősége megoldott. Technológiai szempontból a fenntarthatóság már csak pénz kérdése. A fenntarthatóság legfontosabb eleme azonban az oktatási szerepkör további erősítése az intézményben kialakuló, állandóan jelen lévő belső igény, a felhasználókban létrejövő attitűd, amely a tudásallokáció folyamatában egyértelműen számít a könyvtárra. Ennek elérése viszont nem direkt folyamat, hanem a fentebb vázolt stratégia és megoldások egyik lehetséges útja. Mindebben az említett szolgáltatáscsoportok, és a hálózati logikát követő, szolgáltatásharmonizációra törekvő könyvtá-

ri struktúra csupán eszköz, igaz, a mi esetünkben egyben a sikeres működés kulcsa is.

Úgy gondoljuk, a modern könyvtár elektronikus szolgáltatásait csak a kezdetekben adaptálták a klasszikus architektúrákra. A jelenlegi törekvések már egy technológiával támogatott intézményi szintű konnektcionista miliőt céloznak meg. [18] A szolgáltatások így nemcsak az „e” előtagot, hanem egy konnektivista szemléletet is kapnak: a könyvtári e-szolgáltatások előretörése az egész intézmény informatikai stratégiáját megváltoztatja, kooperációra készítetve a szigetszerű fejlesztéseket. A kooperáció egyik központi csomópontja pedig maga a könyvtár lesz.

Innovatív konnektivista miliő

A könyvtárak hálózata és a vele parallel iskola-rendszer egy természetes kapcsolatokon alapuló, egymásrautaltság [5] [19]. A konnektivizmus itt együtt jár a technológiai összekötöttség megoldásaival és egy pedagógiai szerepkörrel is. A könyvtárak ilyen intenzív előretörése leginkább ott mutatkozik meg, ahol teret kapnak a tudásátadásban, a képzésben. A modern könyvtár a hagyományosan meglévő fizikai hálózatát virtuális rétegek sokaságával egészítette ki: online könyvtári szolgáltatások, e-könyvek, de ide tartoznak a legújabb trendek is, mint az e-learning és az e-portfólió.⁹ A tudás egyirányú kiáramoltatása lényegében megszűnt, helyét a kétirányú kommunikáció vette át, egyre nagyobb helyet (elsősorban virtuális teret) adva a nem formális tudásátadásnak. Ez a „nyitottság” egyes esetekben természetes folyamat és attitűd, más esetekben a kényszer szülte realitás.¹⁰ A konnektivista könyvtár a tudáshálózatok intézményesített formája, lényegében az oktatási intézmény tartalomszolgáltatója.

Amikor *George Siemens*¹¹ 2005-ben publikálja az *Egy tanuláselmélet a digitális korszak számára* c. cikkét, illetve 2006-ban a *Knowing knowledge* c. könyvét, *Manuel Castells*¹² már majd egy évtizede megjelentette az *Információ korát* és Siemens ekkor már valószínűleg *Barabási Albert-László*¹³ *Behálózva* c. könyvét is olvasta¹⁴. Siemens egyik korábbi cikkének összefoglalójában pedig ezt írja a konnektivizmusról: „A konnektivizmus olyan tanulási modellt mutat be, amely elismeri a társadalom szerkezeti eltolódásait, ahol a tanulás már nem egy belső egyéni tevékenység. Új eszközök használatával megváltozik az emberek munkája és működése. Az oktatás csak lassan ismerte fel az

újszerű tanulási eszközök valamint a környezeti változások tanulásra gyakorolt hatását. A konnektivizmus bepillantást enged azon tanulási készségekbe és feladatokba, melyek egy digitális korban a tanulók látványos fejlődéséhez szükségesek.” [20]

Ebben a virágzó digitális érában a tanulás ismét felértékelődik, csak épp a helye, az eszközrendszer és didaktikai környezete változik meg, még-hozzá radikálisan.¹⁵ „Nincs egyetem könyvtár nélkül, és könyvtár sincs egyetem nélkül.” [21] A folytatás csak együtt, intézményesített és szabályozott keretek között, magas minőségi mérce mellett képzelhető el.

Jegyzetek

- ¹ Hollandia a kontinens optikai hálózatának egyik legfontosabb kapuja.
- ² 1664-ben lett Új Amszterdam a briteké, s ezt követően kapja a később II. Jakabként trónra lépő yorki hercegről a New York nevet.
- ³ Európai uniós kutatási anyagok is e megközelítés mellett szólnak: *Studies in the context of the e-learning initiative: virtual models of European universities* (2004), forrás: http://www.elearning.europa.info/extras/pdf/virtual_models.pdf, utolsó elérés: 2010.09.14., lásd még: Mayer (2007): What is the role of the university in creating a high-technology region? c. cikkét.
- ⁴ Ahlqvist és Inkinen (2007): Technology foresight in scalar innovation systems: a spatiotemporal process perspective c. cikkében az északi országok innovációs központjait vizsgálva hasonló következtetésekre jut. A kutatás-fejlesztések valós tér-idő skáláján a nemzeti és regionális szint helyett a globális és a lokális szintek kerülnek előtérbe és az innovációs miliők köré szerveződnek, melyek központjában a kutatóközpontok, egyetemek állnak.
- ⁵ A modell a működő folyamatok megértését szolgálja, és nem célja az információ és a tudás fogalomrendszerének önmagában való értelmezése, ösz-szevetése.
- ⁶ Ugyanazon tartalmú pályázat jelent meg a közép-magyarországi régióra és az azon kívüli területekre. Ezzel nehéz mit kezdeni olyan esetben, amikor az intézménynek mindkét régiótípusban van telephelye. A párhuzamosságokat szinte lehetetlen volt kiszűrni.
- ⁷ Az intelligens tanulási környezet kialakításának programja a könyvtár feladata volt. 2008 elején készült el az erre vonatkozó programtervezet.
- ⁸ Az Athén-modell szerint a technológia felszabadító erejű és az ember jólétét fogja növelni, ennek vég-

eredménye egy új elektronikus demokrácia – innen az elnevezés: a 2500 évvel ezelőtti görög városállam közvetlen demokráciája egy új digitális agórában nyerhet új értelmet. (http://doktori.tatk.elte.hu/2005_Pinter_Robert.pdf - p.21)

⁹ A virtuális tanulási terek felhasználása tekintetében magam is végzek e területen kutatásokat. (Sinka 2009a, 2010.)

¹⁰ Lásd a Wikipédia-generációról szóló előadást: Ollé János: Egy módszer alkonya: a katedrapedagógia végnapjai a felsőoktatásban. = Korszerű felsőoktatási pedagógiai módszerek, törekvések – BCE Tudományos konferencia, 2010.04.30.

¹¹ Siemens, George (2004): *Connectivism. A learning theory for the digital age*. Elearnspace, 2004. december 12., forrás: <http://www.elearnspace.org/Articles/connectivism.htm>;

¹² Castells, Manuel: *The Information Age. Economy, society and culture*. Oxford; Malden, MA: Blackwell, First edition 1996–1998 (forrás: http://www.manuelcastells.info/en/obra_index.htm)

¹³ Barabási, A. L., (2002) *Linked: The new science of networks*, Cambridge, MA, Perseus Publishing.

¹⁴ Letenyei László: A kapcsolatháló regénye (recenzió), Barabási Albert-László: Behálózva. Magyar Könyvklub, 2003., forrás: <http://www.socialnetwork.hu/cikkek/barabasirecenziohun1.pdf>

¹⁵ Ez a radikális változás valójában rendkívül lassú folyamat, legalábbis a technológia adta lehetőségekhez képest az, s ehhez elég betekinteni például Z. Karvalics László (1995): Az általános iskolai informatikaoktatás helyzetének és fejlesztésének általános kérdései c. anyagába. Észrevételei még mindig naprakészek, ráadásul már ekkor kiemelten foglalkozik könyvtártechnológiai (és funkcionális) kérdésekkel.

Irodalom

- [1] AHLQVIST, Toni – INKINEN, Tommi (2007): *Technology foresight in scalar innovation systems: a spatiotemporal process perspective*. = Fennia, 185: 1, 2007. ISSN 0015-0010, p. 3–14.
- [2] BARABÁSI Albert-László: *Behálózva. A hálózatok új tudománya. Hogyan kapcsolódik minden egymáshoz, és mit jelent ez a tudományban, az üzleti és a mindennapi életben*. Magyar Könyvklub 2003. p. 90.
- [3] TÓTH, Máté: *Pushing the boundaries of accessibility – Governmental efforts on ensuring equal access to information to rural library users (1997–2007)*. = NETCOM, 23. köt. 1–2. sz. 2009. Hungarian Information Society – Selected Studies – guest editor: Robert Sinka
- [4] VINCZE Andrea: *Közművelődési könyvtárak lehetőségei konnektivista szemmel*, 2010. Forrás: <http://www.scribd.com/doc/30374011/Kozm%C5%B1vel%C5%91desi-konyvtarak-lehet%C5%91segei-konnektivista-szemmel>; utolsó elérés: 2010.09.12.
- [5] SINKA Róbert: *Az infokommunikációs technológia hatása a földrajzi gondolkodásra, doktori értekezés*. Forrás: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1036/1/sinka_robert_phd2011.pdf, p. 97–98.
- [6] „Tudásvagyon széles körű megosztása a régiók közötti együttműködés keretében” – TÁMOP-3.2.4-08 című pályázat
- [7] 2. Tudásdepo-Tudásvásár – TÁMOP - 3.2.4/09/1/KMR-2010-0020 című pályázat
- [8] *Intelligens tanulási környezet létrehozása, Modern Egyetemi Könyvtár és informatikai szolgáltatások*. Szent István Egyetem Egyetemi Könyvtár – RRP. Forrás: http://lib.szie.hu/files/Konyvtar_SZENATUS_2008_2.pdf, utolsó elérés: 2012.04.10.
- [9] KÉPKÖNYVTÁR: A KÖNYVTÁR RENESZÁNSZA. Forrás: <http://szie.hu/node/1609>; utolsó elérés: 2012.04.10.
- [10] 5/2011. sz. rektori utasítás a Szent István Egyetemen folytatott tudományos publikációs tevékenységgel kapcsolatos adatbázis kialakításáról és alkalmazásáról. Forrás: http://szie.hu/system/files/5_2011_MTMT.pdf, utolsó elérés: 2012.04.10.
- [11] SZIE KDKL MSZ EN ISO 9001:2009 Tanúsítvány a könyvtári szolgáltatásokról. Forrás: <http://lib.szie.hu/page/msz-en-iso-90012009-tanositvany-a-konyvtari-szolgaltatasokrol>; utolsó elérés: 2012.04.10.
- [12] <http://lib.szie.hu/panel/eszolgaltatasok>; utolsó elérés: 2012.04.10.
- [13] PINTÉR Róbert: *A magyar információs társadalom fejlődése és fejlettsége a fejlesztők szempontjából*. Doktori értekezés. 2004. p. 21. Forrás: http://doktori.tatk.elte.hu/2005_Pinter_Robert.pdf; utolsó elérés: 2012.04.10.
- [14] <http://www.eduid.hu/>
- [15] SZIE KDKL MTMT tájékoztató oldal. Forrás: <http://lib.szie.hu/page/mtmt>; utolsó elérés: 2012.04.10.
- [16] MTMT oktató anyagok. Forrás: <http://elearning.szie.hu/course/view.php?id=23>, utolsó elérés: 2012.04.10.
- [17] SZIE MTMT Segítő Szolgálat. Forrás: <http://lib.szie.hu/esemeny/indul-az-mtmt-segito-szolgalat>; utolsó elérés: 2012.04.10.
- [18] SINKA Róbert: *A könyvtár szerepe az intézményi tudás allokáció megteremtésében – törekvések és tapasztalatok a SZIE Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltárban*. Workshop 2011 Konferencia, Kaposvár. Forrás: http://videotorium.hu/hu/recordings/details/2872,A_konyvtar_szerepe_az_intezmenyi_tudas_allokacio_megteremteseben_torekvesek_es_tapasztalatok_a_SZIE_Kosary_Domokos_Konyvtar_es_Leveltarban; utolsó elérés: 2012.04.10.

- [19] SINKA Róbert: A konnektivizmus földrajza. Információs Társadalom, 11. köt. 3. sz. 2011, p. 136–154.
- [20] SIEMENS, George: Connectivism. A learning theory for the digital age. Elearnspace, 2004. december 12., forrás: <http://www.elearnpace.org/Articles/connectivism.htm>; utolsó elérés: 2012.04.10.
- [21] BAZSA György: Nincs egyetem könyvtár nélkül. SZIE KDKL Ünnepi program a tanúsítvány átadása alkalmából, 2011. Forrás: <http://lib.szie.hu/esemeny/>

ünnepi-program-a-tanúsitvány-atadása-alkalmabol;
utolsó elérés: 2010.04.10.

Beérkezett: 2012. VI. 8-án.

Sinka Róbert

tanár, geográfus, e-learning szakértő,
a Szent István Egyetem Kosáry
Domokos Könyvtár és Levéltár
Könyvtár Informatikai
és E-learning Részlegének a vezetője.
E-mail: Sinka.Robert@lib.szie.hu

Itthon is a tévékre költözik a net

Magyarországon az otthoni szabadidő eltöltése az elmúlt 30 év során a televíziózás köré szerveződött. A tévézés passzív elfoglaltság, amire a tartalomszolgáltatói piac sokáig nem is találta az ellenszert. A felhasználók bevonására tett kísérletek csak eseti jelleggel, egy-egy műsor erejéig működtek, mint például az SMS-szavazások esetében. Az elmúlt három évben viszont dinamikusan terjedni kezdett az úgynevezett IPTV, ami a tévék internetalapú szolgáltatásokkal történő összekötését jelenti. A korábban csak csatornaválasztással foglalkozó nézők, hamar megkedvelték az IPTV által elérhető szolgáltatásokat – mint például az online elérhető videotéka, a rögzíthető vagy időeltolósos tévéadások vagy az elektronikus műsorújság.

A tévézéssel töltött idő aktív és passzív jellegű is lehet, attól függően, hogy miként nézünk tévét. Aktív tévézésnél a figyelmünk a tévére összpontosul, ezt tekinthetjük elsődrendű tevékenységnek, ilyenkor a tartalmak befogadása is erőteljes. Passzív tévézésnél viszont a bekapcsolt tévé háttérbe szorul, valamely egyéb tevékenység végzése közben, a figyelmünk csak néha összpontosul oda, így a tartalomfogyasztás nem, vagy csak részlegesen történik meg, esetleg párhuzamosan zajlik. Az utóbbi esetben a tévéadás mellett számítógépet, vagy újabban okostelefont, tabletet is használunk tartalomfogyasztásra.

A teljes lakosságra vetítve az aktív és passzív tévézés nagyjából 70-30%-ban osztozik a tévézéssel töltött időn belül, de a passzívan televíziót nézők aránya folyamatosan nő. A 18 év alattiak és a 30-39 évesek körében az arány 2012-ben már 50-50% volt, köszönhetően az internet és az azon keresztül megvalósítható egyénre szabott tartalomfogyasztás megnövekedett szerepének.

Az internet és a tévé integrációja jelentős változást hoz a tartalom fogyasztásában, mert az interaktív televíziós szolgáltatás használatával a nézők lehetőséget kapnak arra, hogy ne csak passzív szemlélői legyenek a számukra legyártott tartalmaknak. Időről-időre, amikor úgy kívánják, aktívan részt tudnak venni saját szórakoztatásukban, jelezni tudják a műsorkészítők felé, hogy mi az, ami őket abban a pillanatban a leginkább érdekli. A korábbi „elfogadó” televíziózás mellett megjelenik az interakció, a nézői szerepvállalás, aminek köszönhetően a fogyasztók immár irányítani is tudják a tartalmakat.

Az IPTV terjedése, az internetes és a digitális televíziós platform közeledését és a verseny erősödését hozza magával a tévés és az internetes tartalmak között. A szolgáltatás a tévé és az internet összekapcsolásával nyújt a felhasználók számára új élményt, melynek köszönhetően várhatóan egyre jellemzőbb lesz az interaktív lehetőségek használata a televízión.

Hazánkban a hagyományos tévézők körében egyelőre még csak most kezd erősödni az érdeklődés az új szolgáltatás iránt, azonban a folyamat gyorsuló jellegű, ahogy a fogyasztók megismerik az új technológia képességeit és előnyeit. Az intenzív infrastruktúra-fejlesztések hatására az IP alapú televíziózás lendületet vett, és 2011 végére az IPTV-előfizetések száma Magyarországon meghaladta a 276 ezret. Az IPTV a fogyasztók számára leginkább a műsorszolgáltatóktól független televíziózás élményét kínálja. A televíziózásban megjelent interaktivitás a szabadság és a függetlenség élményét közvetíti a fogyasztó felé, mely hozzáadott értéként jelentkezik a hagyományos televíziózással szemben.

Megannyi értéknövelt szolgáltatásának és a tartalomfogyasztási szokások lassú, de biztos változásának köszönhetően az IPTV-re is hasonlóan fényes jövő várhat, mint az azt „tápláló” szélessávú internetre a 2000-es évek elején, mikor a felhasználók megtapasztalták a gyors, korlátok nélküli tartalomfogyasztás élményét az addigi betárcsázós internettel szemben.

/SG.hu Hírlevél, 2012. július 17., <http://www.sg.hu/>

(SzP)

Moodle az ELTE Egyetemi Könyvtárban: e-learning keretrendszerrel támogatott könyvtári önértékelés

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Egyetemi Könyvtára 2010-ben alkalmazta először a könyvtári hálózat szervezeti önértékelésének támogatására az ELTE e-learning rendszerét, a Moodle-t. A szerző célja a projekt moderátoraként és az önértékelési útmutató egyik szerzőjeként a Moodle rendszer használata során szerzett tapasztalatainak megosztása azokkal a könyvtárakkal, ahol önértékelést végeztek, végeznek, vagy éppen erre készülnek, azonban még nem döntöttek a projekt technikai hátteréről.

Bevezetés

A könyvtári minőségmenedzsment-szemlélet elterjedése szükségszerű tendencia, melynek ismerete, elfogadása és gyakorlati alkalmazása nélkül nem lehet korszerű szolgáltatásokat nyújtani. [1] 2008-ban az ELTE Egyetemi Könyvtár is csatlakozott a „Könyvtári Minőségfejlesztés 21” (K21) programhoz. A minőségfejlesztés egyik alapelve a folyamatos mérés, önértékelés, melynek eredményei beépülnek a mindennapi munkába. A könyvtárak önértékelésen alapuló értékelési rendszeréről, a *Minősített Könyvtár* cím és a *Könyvtári Minőségi Díj* adományozásáról szóló 12/2010. (III. 11.) OKM rendelet [2] 2010 márciusában jelent meg. A rendelet 5. §-ának (2) bekezdése értelmében a könyvtárak minden évben pályázhatnak a Minősített Könyvtár cím viselésére a *Könyvtári Minőségügyi Bizottság* által közzétett *Könyvtári Közös Értékelési Keretrendszer (KKÉK)* [3] szakmai szempontjai szerint elkészített önértékeléssel és a pályázati felhívásban előírt egyéb dokumentumok benyújtásával. A cím és a díj elnyerésének lehetősége minden könyvtár előtt nyitva áll, ha elkötelezték magukat a minőség és a folyamatos fejlesztés szemlélete mellett.

„A minőségirányítás módszere, területei és értékelési szempontrendszere az EU tagállamai által elfogadott *Közös Értékelési Keretrendszer*, a *Common Assessment Framework (CAF)* alapján került bevezetésre. Az *Európai Minőségügyi Menedzsment Alapítvány (European Foundation for Quality Management = EFQM)* által kidolgozott *Európai Minőségi Díj* modellre épülő keretrendszer legfontosabb célkitűzései a szervezet erős és gyenge pontjainak feltárása, a legfontosabb fej-

lesztendő területek kijelölése, a továbbfejlődés irányainak meghatározása.” [4] A CAF modell alapul vevő keretrendszer a szervezetet alapvetően az adottságok és az elért eredmények mentén vizsgálja, 9 kritériumot és 28 alkritériumot felállítva, melyek értékelésének célja többek között a fejlesztési irányok jelzése, a bevált jó gyakorlatok azonosítása, a szervezet előrehaladásának mérése és a szervezetek közötti tapasztalatcsere előmozdítása.

Szervezeti önértékelés az ELTE könyvtári hálózatában

Az ELTE könyvtári hálózatának első önértékelési projektje a Könyvtári Minőségfejlesztés K21 program keretében 2010 tavaszán indult el. Már az önértékelés előkészítésekor felmerült, hogy a program sikeres megvalósításához, a résztvevők belső kommunikációjának hatékonyabbá tétele, továbbá a keletkező dokumentumok megosztása és hosszú távú megőrzése érdekében szükség van egy olyan közös felületre, amely minden – az önértékelésben részt vevő – személy számára könnyen elérhető, és komolyabb informatikai szak tudás nélkül kezelhető. Különösen fontos volt, hogy a szervezetiileg és földrajzilag erősen széttagolt könyvtári hálózat a közös felület segítségével összehasonlítható módon, közösen hasznosítható eredményeket elérve és közzétéve végezze el az önértékelést. A projekt vezetése az önértékelés technikai hátterének kialakításakor több lehetőséget megvizsgálva végül a minden szükséges funkciót biztosító Moodle rendszer alkalmazása mellett döntött. Az ELTE e-learning rendszerét eredetileg az egyetemi oktatómunka és a hallgatók tanulási folyamatának támogatására hozták létre, ezt tük-

rözi a felületen használt terminológia is (oktató, hallgató, kurzus, beiratkozás), mely azonban nem befolyásolta hátrányosan a rendszer alkalmazását az önértékelési projektben.

Az ELTE Könyvtári Minőségfejlesztés K21 projekt 2008 óta használja a Moodle-t, az ELTE e-learning rendszerét, mely kezdetben a K21 programban részt vevő munkacsoportok belső kommunikációját és képzését támogatta, majd két év tapasztalatának birtokában – 2010 márciusában – a könyvtári hálózat önértékelési tevékenységét segítette. Az önértékelésben az ELTE 13 hálózati könyvtára (1. táblázat) képviseltette magát a szervezet nagyságának és komplexitásának megfelelő önálló értékkelő csoportok felállításával.

1. táblázat

A szervezeti önértékelésben részt vevő könyvtárak és munkatársak

1.	Állam és Jogtudományi Kar Könyvtára	3 fő
2.	Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar Könyvtára	3 fő
3.	BTK Angol-Amerikai Intézet Könyvtára	3 fő
4.	BTK Germanisztikai Intézet Könyvtára	3 fő
5.	BTK Központi Olvasóterem	3 fő
6.	BTK Távol-keleti Intézet Könyvtára	1 fő
7.	BTK Történeti Intézet Szekfű Gyula Könyvtára	2 fő
8.	Egyetemi Könyvtár	7 fő
9.	Informatikai Kar Könyvtára	2 fő
10.	Pedagógiai és Pszichológiai Kar Könyvtára	3 fő
11.	Tanító- és Óvóképző Kar Könyvtára	3 fő
12.	Társadalomtudományi Kar Könyvtára	3 fő
13.	Természettudományi Kar Könyvtára	3 fő

Minden csoport munkáját a K21 projekt képviselőjeként egy külső moderátor segítette. A külső moderátor az esetek többségében egy másik ELTE hálózati könyvtár munkatársa volt és egyben a K21 munkacsoportok egyikének tagja. Összesen 58 fő kapcsolódott be az önértékelési programba.

A Moodle alkalmazásának ismertetése

A XXI. században a tanulás és tanítás nehezen képzelhető el az internet nyújtotta tér- és időbeli korlátoktól független együttműködés lehetősége

nélkül. Ezt az igényt felismerve fejlesztette ki *Martin Dougiamas* rendszergazda az *Ausztrál Curtin Egyetemen* az ingyenes, nyílt forráskódú Moodle e-learning keretrendszerét, melynek 1.0-ás verziója 2002. augusztus 20-án jelent meg. [5] A Moodle a *Modular Object – Oriented Dynamic Learning Environment* angol kifejezés rövidítése, azaz moduláris objektumorientált dinamikus tanulási környezet. A Moodle egyszerre tekinthető kurzus- (*Content/Course Management System = CMS*) és oktatáskezelő rendszernek (*Learning Management System = LMS*) [6], illetve olyan web 2.0-ás környezetbe ágyazott internetes alkalmazásnak, amellyel az oktatók hatékony virtuális oktatási környezetet (*Virtual Learning Environment = VLE*) hozhatnak létre. [7] A Moodle honlapjának adatai szerint jelenleg 67 145 regisztrált aktív oldal működik 217 országban világszerte, ebből Magyarországon pillanatnyilag 330 [8], bár ez a szám napról napra változik.

A rendszer telepítését követően a belépéshez az *Egységes Tanulmányi Rendszerben (ETR)* használt *egységes hallgatói azonosító (EHA)* kód és jelszó szükséges. Minden ELTE polgár, így az önértékelésben részt vevő, azonosítóval még nem rendelkező munkatársak is a *Quaestura Hallgatói Ügyfélszolgálati Irodától* kaptak kódot és jelszót. A bejelentkezést követően az 1. ábrán látható kezdőoldal „Online felületeim” menüpontja alatti blokkból a megfelelő oktatási program kiválasztásával lehet eljutni az önértékelés e-learning felületére.

Az oldal, szerkezetét tekintve, három fő részre osztható. A középső „Az online felület tartalma” elnevezésű területen láthatók a tematikus vagy kronologikus rendben feltöltött oktatási anyagok, melyet balról és jobbról az adott oktatási programot kísérő modulok és a rendszer kezelését szolgáló vezérlőelemek fognak közre. Ahhoz, hogy minden beállítási lehetőség elérhetővé váljon, szerkesztői/oktatói jogosultság szükséges, melynek birtokában láthatóvá válik az oldal tetején elhelyezkedő „Szerkesztés bekapcsolása” felirat (2. ábra).

A képernyő bal oldalsávjának első eleme a bejelentkező személy alapadatait tartalmazó üdvözlő üzenet. Az alatta lévő „Online felületeim” mezőben látható, hogy mely oktatási programok résztvevője a felhasználó. A harmadik „Tevékenységek” blokk tartalma változó. Az itt megjelenő lehetőségek száma és típusa attól függ, hogy az oktatófelület létrehozója milyen modulokat használ. A választ-

ható tevékenységek köre igen szerteágazó, az ELTE könyvtári hálózatának önértékelő csoportjai ezek közül a *tananyag*, a *fórum*, a *wiki* és a *fogalomtár* tevékenységeket használták, melyek részletesen a cikk későbbi fejezeteiben kerülnek bemutatásra. Az „Elkövetkező események” naptármódulként működik, az adott kurzushoz rögzített események időpontjára emlékeztet. A „Legutóbbi tevékenység” panel pedig az utolsó belépés óta az oldalon történt aktivitásokat, módosításokat mutatja.

Áttérve a képernyő jobb oldalán látható vezérlőelemekre, az első, a felület könnyebb olvasható-

ságának beállítására szolgál. Az ikonok segítségével a betűméret, illetve a szöveg kontrasztja egyaránt növelhető vagy csökkenthető. Az alatta lévő, „Online felhasználók” elnevezésű blokk azokat a felhasználókat mutatja, akik az adott képzési program tagjai, és az utóbbi 60 percben jártak az oldalon. A harmadik, „Személyek” kategórián belüli „Résztevők” menüpontra kattintva megnézhető, hogy kik csatlakoztak az adott programhoz. A tagok listája különböző részletzettségű adattartalommal jeleníthető meg, attól függően, hogy a felhasználó milyen részletességgel adta meg azt a saját profiljában (3. ábra).

The screenshot displays the ELTE eLearning system interface. At the top, there is a navigation bar with the university logo and various menu items like 'Egyetem', 'ePortfólió', 'ELTE Online', etc. Below this is a header section with the text 'Eötvös Loránd Tudományegyetem - eLearning Rendszer'. The main content area is divided into several sections:

- Jó estét!**: A user profile for 'Köntös Nelli' with a photo, a 'Kilépés' button, and a 'Profilom frissítése' link.
- Az online felület tartalma**: A central menu listing 'Tartalék fórum', 'Bizonyítékok', and 'Mintául ajánlott dokumentumok'. Below this is a list of items including 'Archívum 2010', 'Archívum - 2010', 'Önértékeléssel kapcsolatos kérdések (GYIK-wiki)', 'e-Learning felület használata (GYIK-wiki)', 'blog-féle', and 'Statisztikai fogalmak'.
- Könnyebb olvashatóság**: A section with icons for adjusting text size (A-, A, A+, A) and contrast (A, A+).
- Online felhasználók**: A section showing active users, including 'Köntös Nelli' and 'Orosz-Tolnai Eszter'.
- Személyek**: A section with a 'Résztevők' link.
- Adminisztráció**: A section with links for 'Pontok', 'Ügyfélszolgálat', and 'Profil'.
- Oktatóm**: A section with a link for '1_Mindenkinek'.
- Online felületeim**: A section on the left with links to 'Az ELTE Könyvtárainak hálózata', 'Mintakurzus 1' through '5', 'Oktatói közösségi felület', and 'Önértékelés'.

1. ábra Az önértékelés online felülete az ELTE e-learning rendszerében

ELTE eLearning ▶ Önértékelők Szerep átadása ... Szerkesztés bekapcsolása

Jó reggelt

Köntös Nelli
KONMBGB.ELTE

Kilépés

Profilom frissítése
Utolsó bejelentkezés
k. 10 apr 2012, 10:16
(27 perc 2 mp)

Az online felület tartalma

- Tartalék fórum → ⚙️ 🔍 🗑️ 📄
- Bizonyítékok → ⚙️ 🔍 🗑️ 📄
- Mintául ajánlott dokumentumok → ⚙️ 🔍 🗑️ 📄

Tartalom hozzáadása Tevékenység hozzáadása

1 Archivum 2010

- Archívum - 2010 → ⚙️ 🔍 🗑️ 📄
- Önértékeléssel kapcsolatos kérdések (GYIK-wiki) → ⚙️ 🔍 🗑️ 📄
- e-Learning felület használata (GYIK-wiki) → ⚙️ 🔍 🗑️ 📄
- blog-féle → ⚙️ 🔍 🗑️ 📄
- Statistikai fogalmak → ⚙️ 🔍 🗑️ 📄

Tartalom hozzáadása Tevékenység hozzáadása

Könnyebb olvashatóság

A- A A+

A A A

Online felületeim

- Az ELTE Könyvtárainak hálózata
- Önértékelés

Tevékenységek

- Fogalomtárak
- Fórumok
- OU wikis
- Tananyagok

Elkövetkező események

Nincs elkövetkező esemény

Áttérés a naptárhoz...
Új esemény...

Legutóbbi tevékenység

Aktivitás csütörtök, 12 április 2012, 21:53 óta
Teljes jelentés a legutóbbi tevékenységről...

Semmi hír az utolsó belépés óta

Online felhasználók

(utolsó 60 perc)

- Köntös Nelli KONMBGB.ELTE
- Orosz-Tolnai Eszter ORESAAE.ELTE

Személyek

Résztevők

Adminisztráció

- Beállítások
- Pontok
- Eredmények
- Csoportok
- Ügyfélszolgálat
- Kurzustartalom másolása
- Kurzustartalom letöltése
- Vendég meghívása
- Visszaállítás
- Importálás
- Jelentések
- Kérdések
- Fájlok
- Profil

Oktatóm

Wikipedia

Magyar >

Kurzusértékelés

★ Értékelje a kurzust!

★★★★★
No ratings given

2. ábra A Moodle szerkesztői felülete

Önértékelés

Résztevők Blogok Megjegyzések

Online felületeim: Önértékelők

-nál hosszabb ideje tétlen felhasználók megmutatása: Időszak kiválasztása

Felhasználók felsorolása: Kevésbé részletes

Jelenlegi szerep: Minden

Minden résztvevő: 58

Név : Minden A Á B C D S D D Z S E É F G G Y H I Í J K L M N N Y O Ó Ő P Q R S S Z T T Y U Ú Ű V W X Y Z S
 EHA : Minden A Á B C D S D D Z S E É F G G Y H I Í J K L M N N Y O Ó Ő P Q R S S Z T T Y U Ú Ű V W X Y Z S

Oldal: 1 2 3 (Következő)

Felhasználó képe	Név / EHA	Város/falu	Ország	Utolsó belépés ↑	Választás
	Orosz-Tolnai Eszter ORESAAE.ELTE		Magyarország	most	☐
	Köntös Nelli KONMBGB.ELTE	Budapest	Magyarország	46 perc 17 mp	☐
	Vietorisz Gabriella VIGKAAE.ELTE	Budapest	Magyarország	7 nap 16 óra	☐
	Dániel Szonja DASKAAB.ELTE	Budapest	Magyarország	12 nap	☐
	Pór Dorottya PODLAAO.ELTE		Magyarország	14 nap 17 óra	☐
	Schalbert Edit SCETAEE.ELTE		Magyarország	17 nap 19 óra	☐
	Jávor Zoltánné JAZMAAP.ELTE		Magyarország	19 nap 17 óra	☐

3. ábra Az önértékelés résztvevőinek nyilvántartása

A teljes megjelenítés tartalmazza a személy fényképét (ha feltöltötte), nevét, EHA kódját, e-mail címét, földrajzi adatát és a rendszerbe történő utolsó bejelentkezésének időpontját (nap, óra, perc pontossággal). A listából továbblépve a felhasználó adatlapjára megtalálható az online kurzusba való bejelentkezésének első dátuma is és a további oktatási programok felsorolása, amelyekben részt vesz. Láthatóvá válik ezeken kívül a kurzusban betöltött szerepe, azaz a hozzáférési jogosultságának szintje.

A Moodle rendszerben a felhasználók lényegében négy fő jogosultsági szint szerinti csoportba (adminisztrátor/rendszergazda, szerkesztő/oktató, hallgató, vendég) sorolhatók, attól függően, hogy milyen megtekintési, szerkesztési és beállítási lehetőségek érhetők el számukra. Az említett felhasználói kategóriák további differenciálása is lehetséges. Az önértékelés e-learning felületének kialakításakor a résztvevőktől elvárt feladatokhoz szükséges hozzáférési szinteket és szerepköröket a projektvezetés határozta meg. Az önértékelők közül szerkesztői jogosultsággal 4, hallgatói hozzá-

féréssel 54 személy rendelkezett. Külön adatlapon tekinthetők meg – időrendben visszafelé haladva – a személy fórum-hozzászólásai, blogbejegyzései, megjegyzései és a tevékenységéről szóló jelentések, a rendszer által automatikusan vezetett nyilvántartásban.

A következő vezérlő elem, az „Adminisztráció” tartalmazza a rendszer beállításának legtöbb lehetőségét, melyeket a következő fejezet részletesen bemutat. A jobb oldali menüben található továbbá a „Wikipedia”, amely az e-learning rendszeren keresztül teszi kereshetővé a Wikipedia tartalmait. Az utolsó „Kurzus értékelés” pont a hallgatók számára teszi lehetővé az adott kurzus értékelését, csillagok formájában.

Az önértékelés Moodle felülete

Szerkesztői/oktatói jogosultság birtokában a szerkesztési funkció bekapcsolásával minden tevékenység mellett különböző ikonok jelennek meg, melyek jelentését röviden a 2. táblázat foglalja össze.

2. táblázat

Ikonok és jelentésük az ELTE e-learning rendszerében

	áthelyezés balra, jobbra		csoporthoz beállítás
	áthelyezés felfelé, lefelé		fórum
	sorrendcsere		külső honlap csatolása
	adott egység törlése		fogalomtár
	szerkesztés		tevékenység látható / rejtett
	megjegyzés hozzáadása		mappa
	tananyag		wiki
	aktuális téma kijelölése		szerep átadása
	egy vagy több téma mutatása		súgó megjelenítése

A szerkesztés bekapcsolásával elérhetővé válik továbbá az „Adminisztráció” menüpont minden eleme (2. ábra), melyek a következő 14 beállítási lehetőséget foglalják magukban:

Beállítások (4. ábra)*Általános*

Az első egység a legalapvetőbb kurzusbeállítások szerkesztését biztosítja. A program teljes és rövid neve, azonosító száma nem módosítható, ez az ETR-ből származó adat. A kurzus készítője ezen a panelen adhatja meg a kurzus létrehozásának és működésének célját összefoglaló rövid szöveges leírást, illetve kiválaszthatja a kurzus formáját. Az önértékelés e-learning felülete a témaformát használta, de ezen kívül rendelkezésre áll több különböző forma is (LAMS-kurzusforma, Project Format, SCORM-forma, fórumforma és heti forma). Ezt követően a programhoz tartozó hetek/témák száma határozható meg 1 és 52 között, illetve a kurzus kezdésének dátuma (év, hónap, nap pontossággal). A kurzusok rejtett részeinek megjelenítési beállításával a kurzus indítója azt befolyásolhatja, hogy a kurzusában lévő rejtett tartalmak miként jelenjenek meg a szerkesztői jogosultsággal nem rendelkező felhasználók számára: tömör – de látható – formában vagy pedig a rejtett részek maradjanak teljesen láthatatlanok. A következő lé-

pésben a kurzussal kapcsolatos megjelenítendő hírek száma választható ki 0 és 10 között. Az alatta lévő „Pontok megmutatása” lehetőség az önértékelés folyamatában nem került felhasználásra. Az „Aktivitási jelentés megmutatása” funkció a kurzus résztvevőinek tevékenységéről készített naplófájlok megjelenítésére vonatkozik. A jelentések részletes információt közölnek a felhasználók által végzett lépésekről, a rendszerbe való bejelentkezés pillanatától kezdve a kilépésig. A saját tevékenységéről szóló jelentést az adott felhasználón kívül egyedül a szerkesztői jogosultsággal rendelkezők láthatják. A „Maximális feltöltési méret” megadásával minden kurzus esetében megszabható, hogy mekkora lehet a felhasználók által feltölthető legnagyobb állomány mérete (0 bájt és 55 MB között). Már az önértékelés előkészítésekor fontos szempont volt a projektvezetés számára, hogy minden, a folyamat során használt és keletkezett dokumentum megőrzésre kerüljön, és minden aktivitás dokumentálása megtörténjen, továbbá a rendszer tárolókapacitása ne akadályozza a munkát. A következő „metakurzus” opció bekapcsolása esetén a kurzus olyan közös területként használható, amely lehetővé teszi a konkrét kurzusok résztvevőinek, hogy kapcsolatot tartsanak fenn egymással. Egy metakurzussal meghatározott szempont szerint összetartozó kurzusokat vagy tantárgyi területeket lehet összekapcsolni, csoportosítani.

- **Kurzusszint:** A kurzusszinten kialakított csoportos részvétel az adott kurzuson belül meghatározott összes tevékenység alapvető részvételi módja.
- **Tevékenységszint:** A csoportokat támogató egyes tevékenységek meghatározhatják saját csoportosítási módjait.

A következő „érvényesítés” és „alapértelmezett csoportosítás” beállítás alkalmazása az önértékelők e-learning felületén nem volt szükséges.

Felvehetőség

A felvehetőség meghatározásával a kurzus elérhetővé tehető, vagy éppen elrejthető a felhasználók számára. Az elrejtett kurzust csak a szerkesztői jogosultsággal rendelkező személyek láthatják. A kurzusfelvételi kulcs belépési kódként működik, melynek ismerete nélkül nem lehet csatlakozni a kurzushoz. Az oktatási programokba – a szükséges feltételek megadását követően – vendégként is be lehet kapcsolódni, ha a kurzus szervezője ezt engedélyezi.

Nyelv

A rendelkezésre álló négy nyelv (német, angol, francia, magyar) egyikének kiválasztásával a rendszer kezelőfelületének nyelvi beállítása végezhető el.

Szerep átnevezése

A szerep átnevezése opcióval megváltoztatható az egyes szerepek elnevezése a kurzusban, például az „Oktató” helyett használható a „Moderátor” vagy a „Projektvezető” forma. Az átnevezés a szerephez tartozó engedélyeket nem befolyásolja, csupán a megjelenő név módosul. Ezzel a lehetőséggel az önértékelés során nem élt a projektvezetés.

Pontok

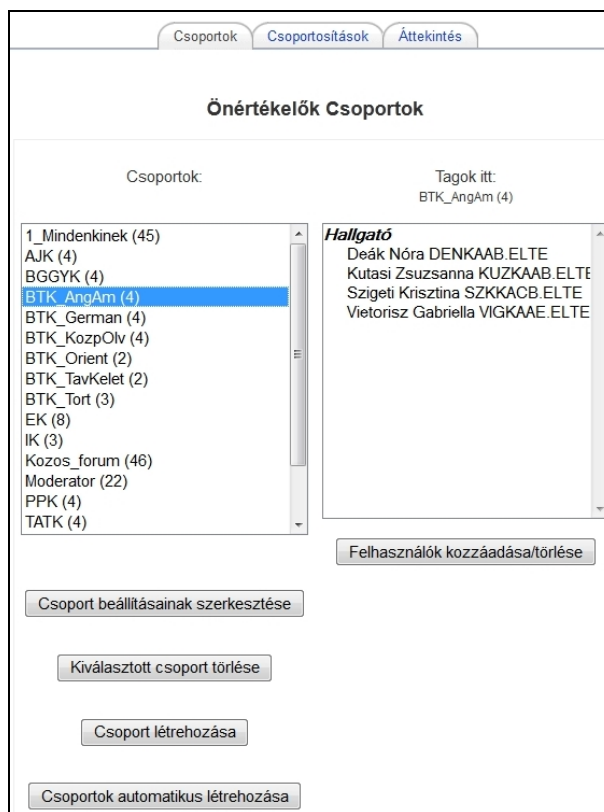
Az „Adminisztráció” belül a következő beállítási lehetőség a „Pontozói jelentés” megtekintése. Ezt a funkciót az ELTE könyvtárainak hálózata az önértékelés során nem használta.

Eredmények

Az „Eredmények” menüpont által kínált eredményjelentés-készítési funkciót sem használta az ELTE könyvtárainak hálózata az önértékelés során.

Csoportok

Az önértékelésben részt vevő minden munkatárs a különböző együttműködési rendszerekben betöltött szerepe alapján több csoport munkájába is bekapcsolódott. Az egyes csoportok létrehozását és a már meglévők kezelését, átalakítását biztosító felületen 18 csoport került kialakításra. Az egyes csoportok elnevezése mögötti kerek zárójelben a tagok száma látható. A csoport nevére kattintva megjelennek a résztvevők nevei, a kurzusban betöltött szerepük szerinti sorrendben, elől az oktatói, utána a nem szerkesztői oktatói, majd a hallgatói jogosultsággal rendelkező személyek, illetve azok, akik a csoportban több különböző szerepet töltenek be egyszerre. Szerkesztői jogosultság birtokában a csoportok átnevezhetők, leírásuk átszerkeszthető, a „Felhasználók hozzáadása/törlése” funkció bekapcsolásával az összetételük is megváltoztatható (5. ábra).

5. ábra Csoportok szerkesztése a Moodle-ban

Ügyfélszolgálat

Az „Adminisztráció” soron következő elemének kiválasztásával szöveges üzenet küldhető az e-learning ügyfélszolgálatra. Az ELTE e-learning

rendszerének használatával kapcsolatos technikai segítségnyújtás ügyfélszolgálati pontjai az alábbi karokon működnek: Állam- és Jogtudományi Kar, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Bölcsészettudományi Kar, Informatikai Kar, Pedagógikum Központ, Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Tanító- és Óvóképző Kar, Természettudományi Kar.

Kurzustartalom másolása

A funkció használatával minden szerkesztői jogosultsággal rendelkező felhasználó egy már létező e-learning kurzus egészét vagy részeit másolhatja át egy másik kurzusfelületre, a saját számítógépére történő letöltés lépése nélkül.

Kurzustartalom letöltése

A menüpontot kiválasztva a teljes kurzustartalom zip fájlként tömörített változata tölthető le a felhasználó saját számítógépére. Az önértékelés során különösen fontos volt, hogy minden használt, illetve keletkezett dokumentum meg legyen őrizve, ebben nyújtott segítséget a kurzustartalom letöltésének a lehetősége.

Vendég meghívása

A kurzusba vendégként bekapcsolódó személyek kiválasztására van lehetőség. A vendégek kizárólag olvasói jogosultsággal rendelkeznek, nincs lehetőségük tartalmak generálására és módosítására. A vendégek beléptetése történhet beiratkozási kulccsal vagy a nélkül.

Visszaállítás

Egy adott kurzus előzetes mentését követően ez a funkció biztosítja a tartalom minden elemének visszatölthetőségét, visszaállítását.

Importálás

Tevékenységek és csoportok importálhatók már meglévő kurzusból, melyre akkor van lehetőség, ha más kurzusnak a szerkesztő oktatói vagyunk.

Jelentések

A funkció a rendszer által naplózott események teljes körű áttekintését adja. Szerkesztőként választhatunk a megtekinteni kívánt kurzusok, a kurzuson belül működő csoportok és a résztvevők közül. Megadható, hogy a naplóbejegyzés minden tevékenységet tartalmazzon, vagy csak a kurzus bizonyos összetevőivel (fórumaival, mappáival, fájljaival) kapcsolatos tevékenységeket mutassa. Beállíthatók továbbá a lépések típusai is (minden lépés, nézet, hozzáadás, frissítés, törlés, minden változás). A lekérdezési szempontoknak megfelelően elkészült naplóbejegyzés több különböző formátumban jeleníthető meg, megnézhető az e-learning oldalon, letölthető szöveges, Excel és ODS formátumban. A beállított paraméterekkel lekérdezhető egy adott nap naplóbejegyzései, de figyelemmel kísérhető a kurzusban jelenleg folytatott tevékenység is (6. ábra).

Válassza ki a látni kívánt naplóbejegyzéseket:

Vagy nézze a jelenlegi tevékenységet:

[Folyamatos napló a legutolsó óráról](#)

[Tevékenységről szóló jelentés](#)

[Jelentés a részvételről](#)

6. ábra Jelentések és naplóbejegyzések lekérdezése

Kérdések

A menüpont a rendszerbe már felvitt, különböző kategóriák szerint rendezett tesztkérdések adatbázisának elérését teszi lehetővé. Az önértékelés folyamatában ez a modul nem került felhasználásra.

Fájlok

Az opció kiválasztásával az adott kurzushoz tartozó teljes fájlrendszer áttekintésére van lehetőség. A kurzusban tárolt fájlok kijelölését követően csoportos műveletek végezhetők velük, például áthelyezhetők más könyvtárba, átnevezhetők, törölhetők, illetve a kijelölt fájlok csoportjából tömörített archívum készíthető, melyre a rendszer visszaállításakor lehet szükség, valamint létrehozható a

kurzusban új könyvtár is, melybe a számítógépen lévő fájlok és mappák tölthetők fel (7. ábra).

Profil

A menüpont a felhasználók saját profiljának beállítási lehetőségeit tartalmazza. A kötelező és lehetséges adatok megadásával tetszőleges részletességgel közölhetők információk. Lényeges, hogy az e-mail cím rovatban élő, rendszeresen olvasott cím legyen feltüntetve, mivel a fórum-hozzászólásokról küldött értesítéseket a rendszer erre az e-mail címre továbbítja (8. ábra). A szervezeti önértékelésben részt vevő, az ELTE különböző szervezeti egységeiben dolgozó munkatársak és a moderátorok számára nagyon hasznos volt, hogy a projekt indulásától kezdve rendelkezésükre állt ez a kapcsolattartást megkönnyítő funkció.

7. ábra Mappák és fájlok kezelési lehetőségei

8. ábra Felhasználói profil a Moodle-ban

Önértékelés az e-learning felületen

A szervezeti önértékelésben résztvevők munkájuk során az e-learning felület nyújtotta lehetőségek és együttműködési formák közül az alábbi – az elvárt feladatok megvalósítását leginkább megkönnyítő – funkciókat használták.

Az önértékelés előkészítése

Az értékelés megkezdésekor egy-egy könyvtárról a következő adatokat rögzítették egy közös dokumentumban: a könyvtár címe, telefonszáma, az önértékelési csoport vezetőjének neve és elérhetősége, az önértékelési csoport tagjainak neve és elérhetősége, végül pedig az önértékelési csoport külső moderátorának neve és elérhetősége. A dokumentum e-learning felületen történő közzététele jelentősen megkönnyítette a résztvevők egymás közötti kapcsolattartását.

Az önértékelők képzése

Az értékelést végző csoportok heterogén összetétele és a Moodle rendszer kezelésével kapcsolatos eltérő előismeretei miatt az új munka- és kommunikációs felület funkcióinak elsajátításához a résztvevők két alkalommal kaptak tájékoztatást és képzést. Az első alkalommal az e-learning felületének általános bemutatása mellett, az önértékelők motiválása és támogatása volt a cél. Az oktatáson bemutatott prezentációkat – melyek kiegészültek különböző szakirodalmi forrásokkal is – önálló mappában gyűjtötték össze, annak érdekében, hogy az önértékelés során mindvégig hozzáférhető legyenek minden munkatárs számára. A második tréning a Moodle felületének az önértékelő csoportok számára elkészített változatát mutatta be: a közös és a csoportok saját fórumainak használatát, a fájlok feltöltésének és kezelésének lehetőségeit, a különböző munkaanyagok verzióinak jelölési rendszerét, illetve a fájlok elnevezésének rendjét.

Útmutató az önértékeléshez

Az önértékelők képzésével párhuzamosan kezdetét vette az értékelés vezérfonalául szolgáló Könyvtári Közös Értékelési Keretrendszernek az ELTE könyvtári hálózatára szabott változatának kidolgozása. Az intézményspecifikus elemeket tartalmazó útmutató összeállításához szükséges szakmai háttéranyagokat, segédleteket és korábbi felméréseket az önértékelés közös e-learning felületén érthette el az útmutató létrehozásáért felelős

munkacsoport. Az útmutató szerkesztése során annak minden verzióját megőrizték. Az értékelést irányító team által kidolgozott, az önértékelés szakmai szempontjait tartalmazó végső útmutató és önértékelési segédletek e-learning felületen való közzététele jelentősen megkönnyítette az önértékelő csoportok munkáját.

Az önértékelés kritériumai

A Könyvtári Közös Értékelési Keretrendszerben szereplő minden kritérium és alkritérium tartalmának és értelmezésének pontosítása érdekében az értékelést irányító team kritériumonként önálló segédleteket készített, melyek szerkezeti felépítésüket tekintve a következő rovatokat tartalmazták:

- a kritérium sorszáma és megnevezése,
- az alkritériumok rendszere és más alkritériumokkal való kapcsolatának grafikus ábrázolása,
- a kritérium meghatározása,
- a kritérium kulcsfontosságú ismérvei,
- a bizonyítékként felhasználható kötelező dokumentumok,
- a bizonyítékként felhasználható ajánlott dokumentumok,
- a bizonyítékként felhasználható egyéb dokumentumok,
- fogalommagyarázat.

Az értékelő lapok

Az értékelőlapok szerkezetének kialakítására és könnyű használhatóságára kiemelt figyelmet fordított a projekt vezetése. Minden alkritériumhoz önálló szöveges fájl készült, mely a következő adat-elemeket tartalmazta:

- a kritérium sorszáma és megnevezése,
- a kritérium rövid leírása,
- az alkritérium sorszáma és megnevezése,
- a bizonyítékként felhasználható kötelező dokumentumok,
- a bizonyítékként felhasználható ajánlott dokumentumok,
- az alkritérium pontozása,
- az alkritériummal kapcsolatos erősségek,
- az alkritériummal kapcsolatos fejlesztendő területek,
- az alkritériummal kapcsolatos intézkedési elemek,
- az alkritérium vizsgálandó kérdései/megállapítások/bizonyítékok.

Az alkritériumok értékelőlapjait az önértékelők az e-learning felületen létrehozott mappából tölthették le saját számítógépükre.

Az önértékelés fórumai

Az önértékelés projektszintű kommunikációjának egyik fontos eleme volt az e-learning rendszerben létrehozott közös fórum. A résztvevők – a fórum beállításai alapján – szabadon indíthattak új témákat, de hozzászólhattak már létező témához is, akár csatolt állományok egyidejű feltöltésével. A konzultációs napok megszervezésében, a meghívók és a program továbbításában nagy segítséget jelentett a fórum alkalmazása. A közös fórum mellett, az értékelő teameken belüli információáramlás elősegítésére a csoportok számára önálló fórumok kialakítására került sor, melyek kiváló lehetőséget nyújtottak az értékelés folyamata közben felmerült szakmai és technikai jellegű kérdések egyeztetésére, az e-learning felületre feltöltött dokumentumokkal kapcsolatos egyéni vélemények, észrevételek megfogalmazására és a határidős feladatok nyomonkövetésére. Az önértékelő teamek saját fórumait kizárólag a csoporttagok és a csoport moderátora láthatták. A projekt előrehaladtával az egyre nagyobb számban jelentkező hozzászólások követését segítette, hogy a rendszer a fórumra küldött üzenetekből – a 30 perces módosítási, törlési lehetőség eltételével – másolatot küldött e-

mailben a feliratkozott tagoknak. A fórumok használatával sikerült elérni, hogy az ELTE különböző szervezeti egységeiben dolgozó munkatársak a közös virtuális felületen igazi csapatként tudtak együttműködni. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az e-mailen történő üzenetváltáshoz képest a fórumok jóval hatékonyabb kommunikációs eszközként működtek (9. ábra).

Az önértékelő csoportok dokumentációs felülete

Az önértékelés megkezdésekor minden munkacsoport kritériumonként és alkritériumonként összegyűjtötte azokat a dokumentumokat, amelyek az értékelés eredményeként megfogalmazott állítások bizonyítékául szolgálhattak. A kötelező, ajánlott és egyéb dokumentumokat önálló könyvtárban, szöveges fájlok formájában helyezték el az egyes csoportok e-learning felületén. A fájlok feltöltésével és közzétételével sikerült minimális szintre csökkenteni a csoportokon belül a bizonyítékok felkutatásának párhuzamosságait, mely hatékonyabb időgazdálkodást eredményezett. A 2010-ben folytatott szervezeti önértékelés eredményeit, az egyes önértékelő csoportok konszenzuson alapuló

Általános fórumok				
Fórum	Leírás	Viták	Feliratkozott	
Általános fórum	A K21 2011. évi munkájának általános fórumai	32	Igen	
Projektmenedzsment fórum	A projektmenedzsment fórumai. Tagok: - Ficzkó Zsuzsanna - Kálóczi Katalin - csoportvezetők	2	Igen	
Folyamatleltár	A folyamatleltár készítésével kapcsolatos fórum	1	Igen	
Általános hírek, szervezkedés stb. - Hírfórum	Általános hírek és közlemények	8	Igen	

Tanulási fórumok				
Szakasz	Fórum	Leírás	Viták	Feliratkozott
2	Mit olvastam? - fórum	Mindenki számára hasznos olvasmányok ajánlása.	3	Igen
	Mintadokumentumok - fórum	Mintadokumentumokkal kapcsolatos fórumtémák	3	Igen
3	Könyvtárvezetők - fórum	Az önértékelésben résztvevő könyvtárak vezetőinek fórumai	10	Nem

9. ábra Az önértékelők néhány fóruma

megállapításait és pontozását tartalmazó dokumentumok a projekt e-learning felületén önálló, az értékelést végző könyvtárak szerint létrehozott mappákba kerültek feltöltésre és archiválásra. A gyűjtemény részét képezik az önértékelő csoportok találkozóin készült emlékeztetők és jegyzőkönyvek, valamint az projekt lezárásakor bemutatott egyéni összegző prezentációk is.

Emlékeztetők, jegyzőkönyvek

A projekt időtartama alatt az önértékelő csoportok és a moderátorok együtt és külön-külön is számos konzultációs és prezentációs napot tartottak, amelyeken közösen vitatták meg az önértékelés során felmerült kérdéseket és nehézségeket, valamint az értékelő lapokkal és a pontozási rendszerrel kapcsolatos bizonytalanságokat. Előfordult, hogy néhányan nem tudtak részt venni az értekezleteken, számukra nagyon hasznosnak bizonyultak az összejövetelek témáit és megállapításait részletesen rögzítő emlékeztetők és jegyzőkönyvek. A dokumentumok tartalmazták az értekezlet összehívásának okát, címét, témáit, a résztvevők számát, név szerinti listáját (mellékelt jelenléti ív formájában), az emlékeztető készítőjének nevét, a találkozó helyszínét és időpontját, valamint a következő konzultációs nap idejét.

Wiki – a gyakran ismételt kérdések tárhelye

A Moodle wikimoduljában az értékelést irányító team az önértékeléssel és a Moodle kezelésével, beállításával kapcsolatos gyakran ismételt kérdések (GYIK) és válaszaik gyűjteményét hozta létre. A kérdések témakörönkénti csoportosításával egy – elsősorban a gyors tájékozódást segítő – felület készült el, melynek szerkesztésébe minden résztvevő bekapcsolódhatott a tartalom hozzáadása, bővítése vagy módosítása céljából.

Külső honlapok csatlakoztatása az e-learning felülethez

Az e-learning rendszer „Honlap hozzáadása” funkciójának használatával távoli online tartalmak bekapcsolására is lehetőség volt, ezáltal a megadott URL címekhez tartozó külső weboldalak a közös felületen elérhetővé tett anyagok szerves részévé váltak, a Moodle rendszerének felesleges megterhelése nélkül. A szervezeti önértékelés során a projekt vezetése a témakör válogatott külföldi szakirodalmának szemléljét bocsátotta a munkatársak rendelkezésére ilymódon.

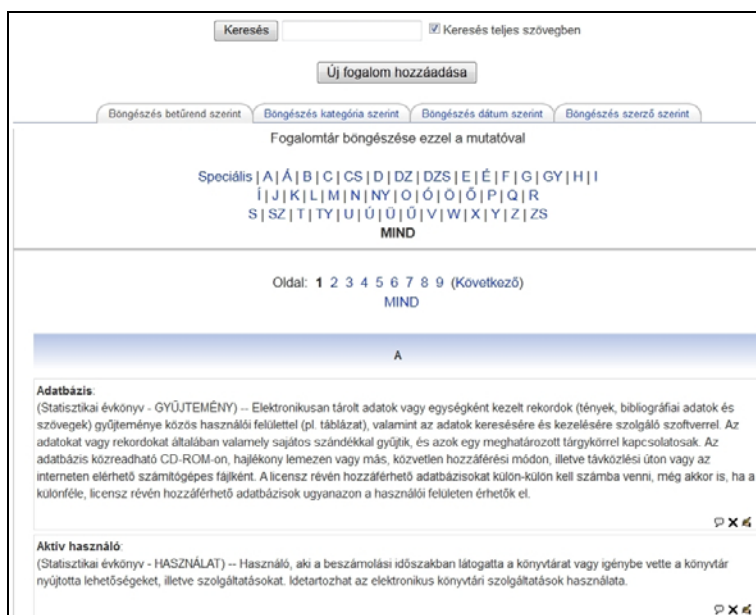
Fogalomtár

A Moodle fogalomtármodulja segítségével az egyes könyvtári vonatkozású statisztikai fogalmak meghatározásának szótárszerű gyűjteménye jött létre. Ezeknek a fogalmaknak az egységes értelmezése elengedhetetlen volt az önértékelés eredményessége szempontjából. A fogalomtár szerkezete a hagyományos szótárak felépítésének felett meg, a kifejezések és szócikkeik betűrendben követték egymást. Előnye viszont egy nyomtatott szótárral szemben, hogy az önértékelésben résztvevők közösen hozhatták létre és fejleszthették. A szócikkek végén található három ikon közül az elsővel megjegyzést lehetett hozzáfűzni az eredeti szócikkhez, a másodikkal törölhetővé vált az adott szócikk, a harmadik ikont választva pedig a már létező szócikk szövegét szerkeszthették. A szócikkhez legfeljebb 20MB méretű fájlt is csatolhattak. A fogalomtárban rögzített kifejezések különböző módon kereshetők, lehet böngészni a szócikkek betűrendje szerint, a megadott kategóriák alapján, a szócikk felvitelének dátuma és szerzőjének neve szerint is, emellett lehetőség van rá, hogy a fogalmakra mutató hivatkozások automatikusan jöjjenek létre a kurzusban az adott fogalom összes előfordulásánál (10. ábra).

Összefoglalás

Az ELTE könyvtári hálózatának önértékelése során a Moodle mindvégig megbízható technikai hátteret adott. Az együttműködés térbeli és időbeli korlátait áthidaló e-learning rendszer egyszerre nyújtott közösségi teret, kommunikációs csatornát és a résztvevők tudásmegosztását támogató felületet. Mindazonáltal a következő, 2013-ban tervezett önértékelésre készülve az alábbi tapasztaltok vonhatók le:

- Az e-learning felület kiépítése, működtetése és folyamatos fejlesztése fokozott körültekintést igényel. A tevékenységért felelős személytől/ személyektől megfelelő szintű felkészültséget kíván meg. Ésszerű feladatmegosztás kialakításával a rendszer minden szegmensére kellő figyelem fordítható.
- Az egyes résztvevőkhöz rendelt felhasználói jogkörök megállapítását az elvárt feladatoknak és tevékenységeknek megfelelően célszerű még idejében megtervezni. A hatáskörök kijelölését vagy a korábbi szerepkörök módosítását már a projekt megkezdése előtt el kell végezni.

10. ábra Az önértékelők közös fogalomtára

- A Moodle rendszert bemutató képzések megszervezése az önértékelésbe bekapcsolódó új munkatársak esetében központi kérdés. Az e-learning felülettel kapcsolatos ismeretek elsajátítása és a rendszer magabiztos kezelése kulcsfontosságú a projekt sikeressége szempontjából.
- A következő önértékelés megkezdésekor ösztönözni kell a résztvevőket a közös és csoportfórumok használatára, hogy a többség érdeklődésére számot tartó kérdések és javaslatok közreadásának legfőbb színtereivé válhassanak.
- A fórumbejegyzések létrehozásakor törekedni kell arra, hogy a hozzászólások mindig a megfelelő fórumban történjenek, így biztosítva azt, hogy a címében megjelölt témakör iránt érdeklődők a számukra releváns információkat olvashassák.
- Az e-learning fájlrendszerének kialakításakor, a különböző fájlok elnevezésében javasolt az ékezetes karakterek mellőzése, mert ezeket a Moodle rendszer automatikusan és kíméletlenül alakítja át (pl. önértékelés_ emlékeztetői.doc kiinduló fájlnevből oenertekeles_ emlekeztetoei.doc lesz), továbbá az egyes változatok nyomkövetéséhez nem nélkülözhető a dokumentumok keletkezési idejének és verziószámának megadása sem.
- A Moodle-ben rendelkezésre álló jelentések és naplóbejegyzések kiértékelésével a külső moderátorok még hatékonyabban működhetnek, látva csoportjuk aktivitásának alakulását az e-learning

rendszerben, a megfelelő pillanatban tudnak segítséget nyújtani a résztvevőknek.

- Felkészülve a rendszer esetleges működési zavaraira vagy a verzióváltásokra, célszerű meghatározott időközönként biztonsági mentést készíteni az e-learning felületen létrehozott tartalmak és tevékenységek hosszú távú megőrzése érdekében.

Mindezeket figyelembe véve megállapítható, hogy a Moodle alkalmazása az önértékelés folyamatában jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a korábbinál szorosabb és hatékonyabb együttműködés alakulhasson ki az ELTE könyv-tárai és könyvtárosai között. A tapasztalatok alapján valószínűsíthető, hogy a rendszert más könyv-tárak is sikeresen alkalmazhatják önértékelési tevékenységük támogatására.

Jegyzetek

- [1] VIDRA SZABÓ Ferenc (összeáll.): „Könyvtári minőségfejlesztés 21” program: projektleírás, eredmények, javaslatok. NKA 2139/0086 Elérhetősége: http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/nka_palyazat_beszamolo.rtf (Letöltés ideje: 2012. április 9.)
- [2] 12/2010. (III. 11.) OKM rendelet - a Minősített Könyvtár cím és a Könyvtári Minőségi Díj adományozásáról. = Magyar Közlöny, 34. sz. 2010. p. 10172–10173.

- [3] A pályázati kiírásban szereplő útmutató elérhetősége: <http://www.nefmi.gov.hu/kultura/konyvtarszakmai/kkek-utmutato-100616> (Letöltés ideje: 2012. április 10.)
- [4] VIDRA SZABÓ Ferenc: Könyvtári Közös Értékelési Keretrendszer: a könyvtári önértékelés szakmai szempontjai. Budapest, KI, 2010. (A jó gyakorlat a könyvtári minőségirányítás bevezetéséhez, ISSN 1789-1280, 3.) ISBN 978-963-201-637-5 p. 5.
- [5] NAGY GÁBOR Zsolt: A MOODLE tanulási környezet a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Alkalmazott Pedagógiai és Pszichológiai Intézetének mindennapjaiban. = Tudományos Közlemények, 25. sz. 2011. p. 298.
- [6] NAGY GÁBOR Zsolt idézett cikkében a keretrendszer kifejezés helyett a tanulásmenedzsmentrendszer használatát javasolja.
- [7] MOLNÁR György – HORVÁTH Cz. János: Tapasztalatok elektronikus tanulási környezetről: a Moodle oktatási keretrendszer leírása, használata. = Híradástechnika, 65. köt. 5–6. sz. 2010. p. 31.
- [8] Az adatok forrása a Moodle honlapja. Elérhetősége: <http://moodle.org/sites/> (Letöltés ideje: 2012. április 10.)

Irodalom

CZEGLÉDI László: E-learning könyvtár: a fogalom és a megvalósítás. = TMT, 54. köt. 8. sz. 2007. p. 353–358.

HORVÁTH Ernő: MOODLE: egy ingyenes e-learning keretrendszer. = Linuxvilág, 5. köt. 11. sz. 2004. p. 58–63.

LENGYEL Péter: A Moodle e-Learning keretrendszer alkalmazásának tapasztalatai. = Agrártudományi közlemények, 29. sz. 2008. p. 129–133.

SZABÓ Zoltán: IskolaPortál – Moodle harmadszor. = Linuxvilág, 7. köt. 5. sz. 2006. p. 39–43.

TÓTH Zsolt – BESSENYEI István: A konstruktivista oktatás környezete és a Moodle. = Információs társadalom, 8. köt. 3. sz. 2008. p. 41–50.

VIDA Andrea: E-learning 2.0?: tapasztalatok a Moodle rendszerben informatikai kurzusokon. = Könyvtári levelező/lap, 21. köt. 7. sz. 2009. p. 3–9.

Beérkezett: 2012. VI. 11-én.

Hírforrássá válik a YouTube

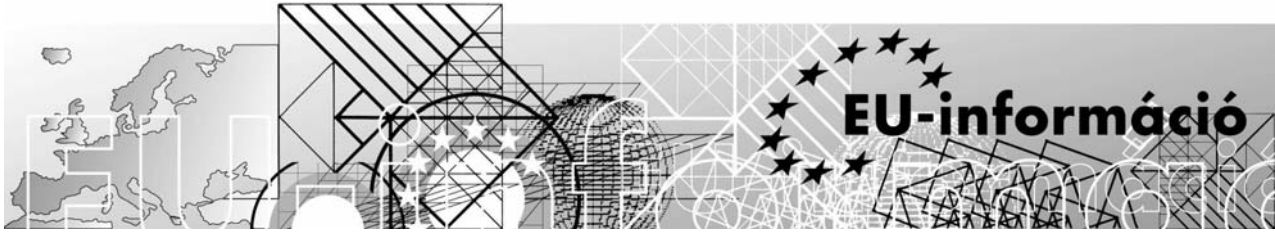
A magánszemélyek által a különböző eseményekről készített és a YouTube honlapjára feltöltött videók egyre gyakrabban szerepelnek a hírekben. Például, a tavaly Japánt sújtó földrengés és szökőár után sokan a videomegosztóról jutottak információkhoz. A katasztrófát követő hét napban a 20 leggyakrabban megtekintett videó mindegyike kapcsolódott valamilyen formában a cunamihoz. Ezekre a felvételekre összesen több mint 96 milliószor kattintottak a látogatók.

A kutatók megvizsgálták a *Hírek* kategóriában megtalálható legnépszerűbb anyagokat és elemezték ezeket a tartalmuk, a témájuk és a népszerűségük alapján. Kimutatták, hogy szinte szimbiózis alakult ki az emberek és a hírközlő szervezetek között, az emberek ugyanis feltöltik a videóikat a platformra, és ezzel párhuzamosan a tartalmakat megosztják a különböző hírcsatornákkal, kiadókkal is. A sajtóorgánumok pedig felhasználják a magánszemélyek felvételeit és ezeket integrálják a tudósításaikba.

A televízióadók és a felhasználók közötti kapcsolat a YouTube esetében – a többi platformhoz képest – az átlagosnál jóval dinamikusabb és sokoldalúbb. A videók több forrásból származnak, így sokkal részletesebb, az eseményeket jobban és több szempontból bemutató anyagok készíthetők.

/SG.hu Hírlevél, 2012. július 18., <http://www.sg.hu/>

(SzP)

2012 márciusára elkészült a TEL-szolgáltatás új felületének verziója, s ezzel egy időben, az Europeana Libraries (EL) projekt részeként elkészült egy, a portál fenntarthatóságát biztosítani hivatott üzleti modell is. Az eddig alapvetően európai uniós projektekből, a hágai Koninklijke Bibliotheek vezetésével és a nemzeti könyvtárak közreműködésével működő szolgáltatás új utakat keres a fennmaradáshoz, nevezetesen a szak- és az egyetemi könyvtárak felé nyit. Rovatunkban most a legfontosabb szakmai dokumentumok összefoglalóit tesszük közzé, s hírt adunk az EL-projekt előrehaladásáról.

A TEL-szolgáltatás jövője – javaslat

Az új TEL (*The European Library*) kutatási portál egyedülálló hozzáférési lehetőséget ad Európa nemzeti és szakkönyvtárainak gyűjteményeihez a társadalomtudományok kutatói számára. A könyvtárak az új szolgáltatás révén értékeiket a széles közvélemény számára is elérhetővé tudják tenni; új felhasználókat szerezhetnek; lehetővé válik számukra egy minden eddiginél hatékonyabb aggregálás; s újfajta együttműködésekben vehetnek részt fejlesztéseikhez, új források felkutatásához.

A 2014-ben indítani tervezett *Europeana Research* projekt, az Europeana részeként, speciálisan a kutatók számára kialakított szolgáltatásokat kínál majd – a kontinens könyvtárai között kialakított erős és hosszú távú együttműködés alapján. A csatlakozás révén a könyvtárak a következő előnyökből részesülhetnek:

- 1) Költséghatékony aggregálás – a könyvtárakban használt bármely metaadatformátum gyors, mérhető aggregálása egy egységes, automatizált munkafolyamat révén, amely minimális munkát igényel csak a könyvtári személyzettől.
- 2) Egységes megjelenés az Europeanában a TEL-en, a könyvtári terület aggregátorán keresztül.
- 3) Szélesebb körű hozzáférés a forrásokhoz az Europeanan keresztül – kapcsolt nyílt adatok (linked open data), tudományos *Virtual Research Environment* (pl. *DARIAH*) rendszerek és más eszközök révén.

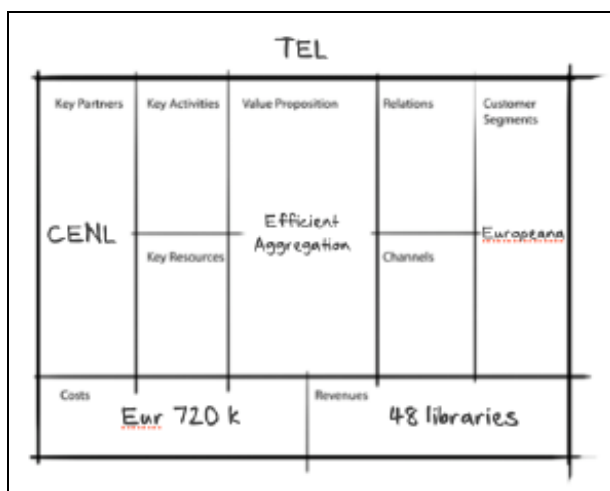
- 4) Gazdagabb adatstruktúra – a TEL az aggregált adatok gazdagításával és összekapcsolásával minden eddiginél teljesebb körű hozzáférést biztosít a digitális forrásokhoz.
- 5) K+F lehetőségek – konzorciumi tagként a tagkönyvtárak megoszthatják tudásukat, tapasztalataikat másokkal, új lehetőségeket és megoldásokat fedezhetnek fel, közös projekteket indíthatnak, s továbbfejleszthetik saját könyvtári szolgáltatásaikat.

Az Europeana Libraries projekt keretében lefolytatott kutatások és workshopok alapján elkészült egy üzleti modell, amely a TEL-szolgáltatás továbbfejlesztésére épít, s annak fennmaradását hivatott biztosítani.

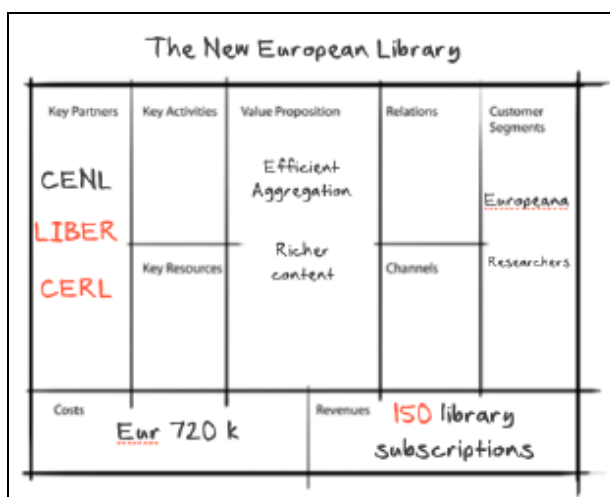
Az üzleti modell

2001 és 2011 között a CENL¹-hez tartozó 48 nemzeti könyvtár létrehozott egy működőképes infrastruktúrát a könyvtári katalógusok és objektumok aggregálására. Ez ma több mint 630 gyűjtemény 70 millió rekordját tartalmazza.

Jelen fázisban (2012-13), az Europeana Libraries projekt keretében a szolgáltatásba bevont tartalmak az európai szakkönyvtárak állományaival gazdagodnak. Az új TEL (*1. ábra*) a továbbfejlesztett szolgáltatásokon kívül a korábbinál olcsóbb megoldást kínál a tagkönyvtáraknak dokumentumaik elérhetővé tételére (*2. ábra*).

1. ábra A TEL üzleti modellje

2. ábra Az új TEL üzleti modell

A harmadik fázisban (2014–2015 és utána) új esz-közök és szolgáltatások születnek, a tartalom még gazdagabb lesz az újonnan csatlakozó partnerek, valamint az új technológiák és ontológiák bevezetése révén, a részt vevő könyvtárak előfizetési díjai pedig még lejjebb mennek (3. ábra). Végző soron legjobban a kutatók járnak.

Szolgáltatások

- **Költséghatékony aggregálás**

A rendszer kész és képes az európai nemzeti könyvtárak, szakkönyvtárak és egyetemi könyvtárak, illetve olyan jelentős iskolai gyűjtemények, mint a DRIVER² és a DOAJ³ metaadatainak aggregálására. A TEL ehhez egy komplett szolgáltatást kínál, amely a könyvtárak adatait előkészíti

arra, hogy a legkülönbözőbb disztribúciós csatornákon felhasználhatók legyenek, köztük az Europeanan is. A TEL ma több mint 70 millió rekordot tartalmaz; ez a szám 2012 végére több mint 200 millióra nő. A könyvtárak adataikat bármilyen formátumban, bármilyen mechanizmuson keresztül és bármikor el tudják juttatni a TEL-hez, amely ezt követően feldolgozza és aggregálja azokat – átlagosan 450 rekord/másodperc sebességgel. Az aggregálás azonban csak a gerincét adja a szolgáltatásoknak. A digitalizálási projekteket végrehajtó könyvtárak számára a TEL további szolgáltatásokat kínál: többek között gyors és könnyű vizsgálatát a könyvek szerzői jogi vonatkozásainak az ARROW⁴ projekt adatbázisán keresztül; illetve az európai digitalizálási projekteket feltérképező ENUMERATE⁵ projekt információs bázisát.

3. ábra Az Europeana Research üzleti modellje

- **Egységes hang és megjelenés az Europeanaban**

A több száz könyvtárat magába foglaló konzorcium egy olyan stratégiai fontosságú könyvtári közösséget jelent, amely jelentős hatással bír az Europeana jövőjét illetően. A konzorcium képviselője az *Europeana Foundation*-ben és az *Europeana Network*-ben biztosított. Az egyes könyvtárak számára lehetőséget kínál arra, hogy maguk határozzák meg egyedülálló gyűjteményeik európai kontextusba helyezését és használatát.

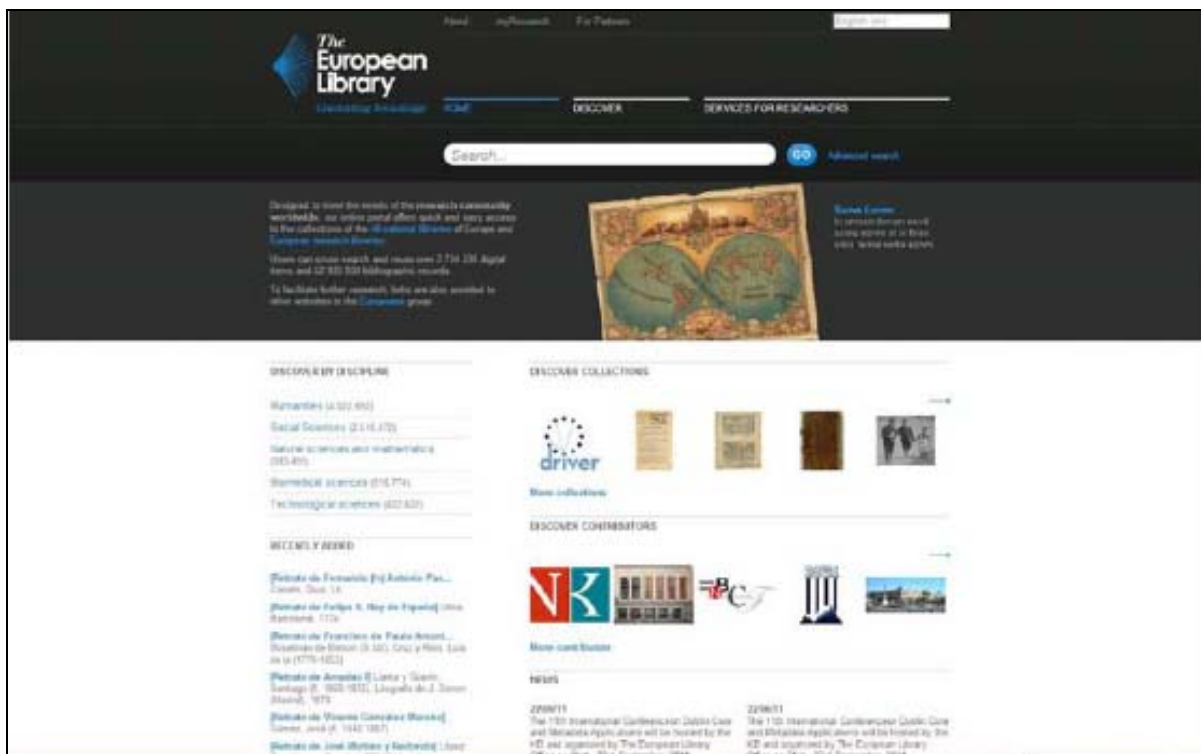
- **Szélesebb körű hozzáférés a forrásokhoz**

Az Europeana Libraries projekt keretében, kifejezetten a felsőoktatási és kutatói felhasználói

körre szabottan, elkészült a TEL új felülete, amelynek alfa verziója már elérhető (4. ábra). A felület egységes hozzáférést biztosít a digitális gyűjteményekhez és a bibliográfiai adatokhoz, s ezzel lényegében egy európai egységes katalógust hozott létre. 2012. júniusi megnyitásakor több mint 10 millió digitális objektumhoz, 200 millió bibliográfiai rekordhoz és 25 millió oldalnyi teljes szövegű dokumentumhoz ad majd hozzáférést.

• **Gazdagabb adatstruktúra**

A tagkönyvtáraktól letöltött adatokat a TEL központ tovább gazdagítja azzal, hogy számos belső linket hoz létre az egyes rekordok között. Ennek egyik eredménye a keresőoptimalizálás és a gyűjtemények jobb láthatósága. Minden adat elérhető a könyvtárak számára újrahasznosításra, akár a példányok honosítására is (5. ábra).

4. ábra Az új TEL felület (alfa verzió) ⁶

Record ID	enhanced by linking to: digital content (image, table of content, full text)
	enhanced by linking to: original record in data contributor's OPAC
Creator	enhanced by linking to: name forms in VIAF (which in turn provides links to wikipedia)
Title	enhanced by linking to: similar items (FRBR Manifestation level)
Place, printer, date	enhanced by linking to: places through GeoNames
Notes/description of item	
Subject terms	enhanced by linking to: LCSH (Library of Congress Subject Headings)
	enhanced by linking to: MACS (Multilingual Access to Subject Headings)
	enhanced by linking to: SWD (Schlagwörterdatei)
	enhanced by linking to: Rameau (BnF subject headings)
	enhanced by linking to: Dewey (and through Dewey to CERIF)

5. ábra Metarekordpélda

Az adatok gazdagítása szójegyzékek és authority fájlok sokaságának felhasználásával történik, ezáltal lehetővé válik különböző személynevek, földrajzi nevek és kutatási témák összekapcsolása is egy rekordban. A tagkönyvtárak szakemberei különböző munkacsoportokban folytatják a fejlesztéseket, az adatok interoperabilitásával és a szolgáltatás marketingjével kapcsolatos feladatokat (futó fejlesztések: FRBR⁷ bevezetése; a metaadatok interoperabilitásának javítása; a VIAF⁸ használatának bevezetése a könyvtári adatok egyértelműsítésének erősítése érdekében).

• **K+F lehetőségek**

A TEL ideális fórumot biztosít tagjai számára tudásuk, tapasztalataik megosztásához, partneri kapcsolatok kialakításához és megerősítéséhez, illetve új ötletek, gondolatok nemzetközi szintű bevezetéséhez. A közösség lehetőséget biztosít új megoldások tesztelésére és bevezetésére is: a TEL vezető szerepet játszik például a tervezés alatt álló *Newspapers Online*⁹ projektben, s nem pusztán csak kapcsolatokat épít ki a könyvtárak között, de stratégiai partnerségek központjaként is működik (l. az olyan vezető kutatási projekteket, mint a DARIAH¹⁰ és a CLARIN¹¹).

Előfizetési modell

A kutatásban részt vevő könyvtárak egy egyszerű és átfogó előfizetési modell kialakítását kérték, amely azon az elven működik, hogy meghatározott szolgáltatáscsoportért meghatározott, egyszeri díjat kell fizetni. A TEL válasza erre egy tagsági elven alapuló modell, amely alapszolgáltatásokat kínál meghatározott díjért. A díj a következőket foglalja magába:

- központi iroda működtetését, amely menedzseli és biztosítja a szolgáltatásokat;
- átfogó adataggregálási szolgáltatást;
- központi index biztosítását mind a metaadatok, mind a teljes szövegű dokumentumok számára;
- portált, amely könyvtári tartalmakat és szolgáltatásokat biztosít a társadalomtudományok kutatói, valamint a kulturális örökség iránt érdeklődők számára;
- alapszintű tagságot az ARROW rendszerben.

A rendszert jelenleg még az európai nemzeti könyvtárak tartják fenn. A fő cél, hogy fokról fokra csökkentsék a nemzeti könyvtárak költségeit úgy,

hogy növelik a partnerségbe bevont könyvtárak számát, akik továbbfinanszírozzák a működést. Végző soron minden egyes könyvtár számára csökkenteni kívánják a költségeket: a jelenlegi 15 000 euró/év/könyvtár díj helyett a könyvtárak átlagosan 7000 eurót fizetnének évente a szolgáltatásért. Ez akkor lehetséges, ha duplájára nő a partnerségben részt vevő könyvtárak száma. A tervek szerint 2016-ra a díj 4000 euró/év/könyvtárra csökkenne.

A könyvtárak gazdasági helyzete Európa-szerte más és más. Jelen állás szerint a díjalapú modell a fizetési képesség elvén alapulna, s a különböző gazdasági indikátorok, illetve a könyvtári források nagyságának kombinációja adná meg egy-egy könyvtár előfizetési díját. Az első években a bevételek fedezik a költségeket. A szolgáltatás az adatfeldolgozás költséghatékonyabbá válásával, illetve az együttműködések révén fenntartható és fejleszthető. 2014 után, amikor a részt vevő könyvtárak száma megháromszorozódik, a bevételek felülmúlják a kiadásokat. A többlet visszaforgatható különböző EU-projektekbe, amelyek további fejlesztéseket tesznek majd lehetővé az aggregálás, illetve a gyűjtemények megjelenítése és használata területén.

Irányítás

Az Europeana Libraries projekt során a CENL (az a szervezet, amely ma irányítja a TEL-t), a két európai szakkönyvtári szervezettel, a LIBER¹²-rel és a CERL¹³-el adja majd azt az irányító szervezetet, amely menedzseli a szolgáltatást, s meghatározza a jövőbeli fejlesztési irányokat. A régóta fennálló és stabil szervezetek együttműködése az Europeana Libraries projekt során kialakított jó munkakapcsolatra épül, s biztosítja a nemzeti és a szakkönyvtárak érdekeinek védelmét és képviselőt a költségvetés összeállításakor, illetve a fejlesztési irányok és az európai könyvtári aggregálási szolgáltatás jövőjének meghatározásakor.

A TEL munkatársainak szerződéseit eddig a *Holland Nemzeti Könyvtár (Koninklijke Bibliotheek)* írta alá munkáltatóként. Ez a megoldás a jövőben már nem lehetséges; a szerződéseket az Europeana Foundation veszi át. Ez tovább erősíti az Europeana és a TEL együttműködését, amelynek eredménye egy hatékony, megosztott infrastruktúra lesz, a könyvtárak számára pedig megtakarításokat fog jelenteni.

Ajánlások

Az Europeana Libraries projekt végrehajtó testülete felkéri a LIBER, a CERL, a CENL és az Europeana Foundation irányító testületeit, hogy támogassa a fenti elképzeléseket egy erősebb európai könyvtári együttműködés érdekében. Ajánlják tagkönyvtáraik figyelmébe a partnerségben való részvételt, s hogy segítsék a szolgáltatás promócióját annak sikere érdekében. Dolgozzanak együtt a felvázolt új irányítási struktúra létrehozása és működése érdekében, amely struktúra biztosíthatja mind a nemzeti, mind pedig a szakkönyvtárak számára a fair képviselőt. Segítsék a TEL iroda munkatársait a 2013–2015 közötti időszakra vonatkozó stratégiai terv és az első éves munkaterv kialakításában.

Ütemezés

2012. március	A LIBER, CERL, CENL és Europeana Foundation irányító testületei meghatározzák az irányítással kapcsolatos elvárásaikat.
2012. május	Az <i>Europeana Research</i> projekt pályázatának beadási határideje.
2012. június	Az új TEL-portál hivatalos átadása (LIBER éves konferencia ¹⁴ idején és egy egyhetes európai kampány keretében).
2012. júniusától	A LIBER éves konferenciája keretében a szakkönyvtárak felkérését kapnak arra, hogy csatlakozzanak a TEL-hez tagkönyvtárként. A cél: 50 tagkönyvtár 2013 elejére.
2012. június	A LIBER, CERL, CENL és Europeana Foundation irányító testületeinek megállapodása az irányítással kapcsolatban.
2012. június	Az üzleti és hálózatfejlesztési terv benyújtása az Európai Bizottságnak (három éves stratégiai terv; 2013. évi munkaterv és költségvetés).
2012. szept.-nov.	A LIBER, CERL, CENL és Europeana Foundation irányító testületei elfogadják a dokumentumokat (három éves stratégiai terv; 2013. évi munkaterv és költségvetés).
2012. december	A teljesen kész könyvtári aggregálási infrastruktúra üzembe helyezése.

2012. december Az Europeana Libraries projekt vége.

2013. január Az Europeana Foundation átveszi a TEL működtetését. Az új irányító hatóság átveszi a stratégiai menedzsmentet és az ellenőrzést. Egy új TEL tagsági megállapodás kiküldése a könyvtáraknak.

(Forrás: *The European Library Prospectus* / <http://www.europeana-libraries.eu/web/guest/outcomes>)

The European Library. Jelenlegi és tervezett szolgáltatások könyvtáraknak és kutatóknak

Egy másik, tavasszal elkészített dokumentum áttekintést ad a nemzeti és a szakkönyvtárak számára mindazokról a szolgáltatásokról, amelyeket a TEL felület jelenleg kínál, s azokról, amelyeket a jövőben kínálni fog. A TEL aggregálási szolgáltatása számos előnyt biztosít a könyvtáraknak, míg maga a portál olyan szolgáltatásokat és lehetőségeket tesz elérhetővé, amelyek a művészetek, a bölcsészettudományok és társadalomtudományok kutatóinak lehetnek hasznosak.

Szolgáltatások könyvtáraknak

A TEL európai könyvtári aggregátorként könyvtári adatokat aggregál az Europeana számára. Az eredetileg a nemzeti könyvtárak számára és költségén létrehozott szolgáltatás ezentúl az európai szakkönyvtárak számára is nyitva áll. A könyvtárak a következő szolgáltatásokat, s a velük járó előnyöket élvezhetik, ha csatlakoznak a TEL partnerségi hálózatához:

- A1. A TEL a leírt adatokat előkészíti az Europeana-ba való betöltésre.
- A2. A bibliográfiai adatok és a digitális objektumok metaadatai egymás mellett kerülnek aratásra.
- A3. Minden aggregált adat elérhetővé válik a TEL-portálon keresztül, ami számos előnnyel jár a kutatók számára, ugyanakkor segíti a könyvtárak és gyűjteményeik láthatóságát is.
- A4. A részvétel egyszerű: az adatok OAI-PMH protokoll segítségével vagy FTP-vel kerülnek aratásra; a rendszer bármely szabványos könyvtári metaadat-formátumot képes kezelni.
- A5. Az aggregált adatok tovább gazdagodnak, olyan külső szótárak segítségével, mint például a VIAF¹⁵, a GeoNames¹⁶ vagy a MACS.

- A6. Az aggregált adatokat az FRBR rendszerrel tovább szűrjük: a hasonló rekordok között linkek jönnek létre, amellyel elkerülhető az adatok duplikációja az adatbázisban.
- A7. A könyvtárak közötti kapcsolatokat a nyílt adatok összekapcsolása (linked open data) tovább erősíti.
- A8. Minden aggregált adat széles körben, ingyenesen elérhetővé válik, mind a portálon, mind az API¹⁷-kon, illetve az OAI-PMH-n keresztül.
- A9. Ha ez lehetséges, a dokumentumok teljes szövege indexálásra kerül, amely tovább gazdagítja a portálon való keresést (a TEL jelenleg mintegy 25 millió oldalnyi full textet tartalmaz).
- A10. A TEL együttműködik számos más könyvtári digitalizálási projekttel és szolgáltatással, mint például az ARROW¹⁸, DART-Europe¹⁹, DARIAH²⁰, CLARIN²¹, OpenDOAJ²² és a BASE, annak érdekében, hogy maximalizálja az európai fejlesztések hatékonyságát.
- A11. A TEL a könyvtári adatok teljességét olyan formátumúvá alakítja, amelyre a partneraggregátoroknak szüksége van, például EDM (*European Data Model*) formátumúvá ahhoz, hogy az Europeana fogadni és szolgáltatni tudja őket.
- A12. A TEL tagkönyvtárai számára biztosítja a hálózatban való együttműködés minden előnyét: fórumot, tapasztalatcserét és kölcsönös támogatást, különösen a metaadatokkal és a digitális objektumok kezelésével kapcsolatos kérdésekben. A hálózat munkacsoportjai évente kétszer üléseznek, de a TEL munkatársai folyamatosan készen állnak a segítségnyújtásra.
- B4. Az objektumok szakterületi felosztása, CERIF²³ tárgyszavak használata, amellyel lehetővé válik az azonos tárgykörű vagy időhöz (dátumhoz) kapcsolható keresések indítása. Például különböző forrásokból 133 000, a Török Birodalom európai területéről származó kéziratoldal vált elérhetővé digitalizált formában a portálon.
- B5. Virtuális kiállítások, tematikus tárlatok a portálon elérhető legkülönbözőbb forrásokból.
- B6. Idővonal, egy bizonyos keresőkifejezés megjelenésének gyakorisága az egyes évszázadokhoz kapcsolódó dokumentumokban.
- B7. APIk az adatbázis tartalmának TEL-en kívüli elemzésére és megjelenítésére.
- B8. Továbbfejlesztett hozzáférés a metaadatokhoz.
- B9. Szabványos letöltési formátumok sorozata, lehetővé téve a rekordok közvetlen exportját a legnépszerűbb hivatkozási szoftverekbe, mint például a Mendeley és a Zotero.
- B10. Automatikusan frissülő mentett találati lista (frissül, ha új, a keresőkérésre találatot jelentő objektum kerül az adatbázisba).

(*Forrás: The European Library Current and Planned Services to Libraries and Researchers / <http://www.europeana-libraries.eu/web/guest/outcomes>*)

TEL szabványosítási kézikönyv

A TEL az európai nemzeti és szakkönyvtárak egyetemes szolgáltatási felülete, s egyben könyvtári aggregátor az Europeana számára. Ez utóbbi funkciójában segíti a könyvtárakat adatszolgáltatási feladataik ellátásában. A *The European Library Standards Handbook* ezt kívánja alapidokumentumként támogatni, példaként használva az Europeanat mint adatszolgáltató felületet, s annak metaadatokkal kapcsolatos elvárásait. A kézikönyv részletesen elmagyarázza a potenciális adatszolgáltatók számára az aggregálás folyamatát, s áttekintést ad mindazokról a jogi és pénzügyi tudnivalókról, amelyek fontosak lehetnek egy, a partnerséghez csatlakozni kívánó könyvtár számára.

A TEL mint könyvtári doménaggregátor

A TEL több könyvtárral és a tudományos kutatást segítő, annak információs hátterét biztosító szervezettel és intézménnyel stratégiai megállapodást kötött. A megállapodások révén e szervezetek és intézmények gyűjteményei hozzáférhetővé válnak a TEL-en keresztül az Europeana számára. Ez azonban egy rendkívül összetett feladat elvégzése.

Szolgáltatások kutatóknak

A TEL-portál az elmúlt egy évben fejlesztésen ment keresztül, s új külsőt is kapott, hogy jobban megfeleljen a kutatók elvárásainak és az Europeana kívánalmainak. Az új felület nagy tömegű bibliográfiai rekordot, digitális objektumot és teljes szövegű dokumentumot tesz elérhetővé a felhasználók számára – olyan új keresési lehetőségekkel, amelyekkel a találatok elemzése is könnyebbé válik. Az új TEL-portál hivatalosan 2012 júniusától lesz elérhető a következő szolgáltatásokkal és jellemzőkkel:

- B1. Tartalom: vezető európai nemzeti, szak- és egyetemi könyvtárak anyagai.
- B2. Ingyenes, online hozzáférés Európa egységes katalógusához.
- B3. Kereshető full textek.

sét jelenti, kezdve a különböző (pl. múzeumi) doménekkal való együttműködéstől a különböző adatformátumok szabványosításáig. Ezt a komplex feladatmegoldást a jövőben a TEL elvégzi a könyvtárak helyett, jelentősen csökkentve a metaadatok és gyűjtemények hozzáférhetővé tételének költségeit az egyes intézmények számára.

Jelenleg a tematikus és nemzeti aggregátorok aratják a metaadatokot és tartalmakat a tartalom-szolgáltatóktól, s teszik elérhetővé elsősorban az Europeana, illetve más projektek, kutatási infrastruktúrák és tematikus portálok számára. E bonyolult folyamatban az adatok különböző intézmények és aggregátorok között cserélődnek folyamatosan – az adatszolgáltató intézmény engedélyével. Az aggregátorok hálózatának megvan az az előnye, hogy a szolgáltató intézmény csak egy aggregátornak teszi elérhetővé az adatait, s az teszi azokat elérhetővé a szolgáltatók számára. Az pedig, hogy az aggregátorok között az adatok nagy tömegben mozognak, jelentősen csökkenti az aggregálás rekordonkénti árát.

Egy aggregátor az Europeana számára egy szolgáltató intézmény, amely segíti az egyes tartalom-szolgáltatókat abban, hogy kulturális kincseiket elérhetővé tegyék az Európai Digitális Könyvtárban.

Ma az aggregátorok három különböző típusa szállít metaadatokot az Europeanának (mindegyik további földrajzi – helyi, nemzeti vagy európai – egységeket, illetve doménszinteket – egyedi vagy tematikus – képvisel):

- 1) *Regionális aggregátorok*: olyan intézmények, amelyek egy adott földrajzi területről származó metaadatokot aratnak és közvetítenek. Ide tartoznak az egyes európai országokban a felelős minisztérium által *kijelölt* nemzeti aggregátorok is – elsődleges referenciapontként szolgálva az adott országgal kapcsolatban az Europeana számára.
- 2) *Projekttaggregátorok*: olyan szervezetek, amelyek csatlakoztak egy-egy, speciális célra létrejött projektkonzorciumhoz, s általában egy meghatározott témán belül aggregálnak.
- 3) *Független szervezetek*: olyan szervezetek, amelyek önként felvállalják egy-egy földrajzi terület vagy doménszint metaadatainak aratását (tematikus; egy intézményre vonatkozó vagy több intézményt aggregáló).

A *The European Library* az elmúlt évek fejlesztései révén Európa könyvtári aggregátorává vált az Europeana számára, hármas funkciót töltve be:

- összegyűjti az európai könyvtárak anyagait;
- az Europeana elvárásai szerint szabványosítja a könyvtári és metaadat-formátumokat (**Europeana Semantic Elements = ESE** vagy **Europeana Data Model = EDM** formátumra);
- OAI-PMH protokollt használva, elérhetővé teszi az ESE vagy EDM formátumú metaadatokat az Europeana számára.

Az aggregálás folyamata

Ha egy tartalom-szolgáltató fel kívánja ajánlani gyűjteményét az Europeana számára – kivéve, ha egy projekt keretében teszi –, először ki kell töltenie az ún. *Data Exchange Information* űrlapot. Az űrlapon megadott, az intézményre, a gyűjtemény tartalmára és a metaadatokra vonatkozó információk alapján az Europeana munkatársai eldöntik, hogy – például tartalomfejlesztési programjuk alapján – kéri-e a digitális állományt. Ha igen a válasz, értesítik a megfelelő, velük kapcsolatban álló aggregátort, amely ezt követően már elsődleges és egyetlen partnerként lép fel az Europeana nevében.

Egy gyűjtemény közzététele a TEL-en, s azt követően az Europeanan, alapvetően három részből áll:

- a) Az előkészítő fázisban a felkínált tartalmak vizsgálatára, s a rendelkezésre álló mintaadatok elemzésére kerül sor. A szakaszt egy megállapodás zárja a TEL és az adott könyvtár között az aratás és a betöltés menetéről.
- b) A második lépcsőben már az adatok aratása, betöltése és gazdagítása történik. A fázis azzal ér véget, hogy az adatszolgáltató könyvtár ellenőrzi és elfogadja adatainak a TEL által átalkított, gazdagított formátumát és megjelenését.
- c) A harmadik, publikálási szakaszban az adatok elérhetővé válnak az Europeanan és/vagy más szolgáltatáson keresztül az adatszolgáltatóval kötött megállapodás szerint.

A teljes folyamat – melynek egészében az ún. *TEL Collections Team* szorosán együttműködik a tartalom-szolgáltatóval – a következő lépésekből áll össze:

• *Kapcsolatfelvétel, kérdőív, ütemezés*

Az aggregálásról szóló megállapodás után kerül rá sor; a TEL iroda kontaktszemély(ek) megnevezését kéri a könyvtártól, akivel a későbbiekben kapcsolatot tarthat. A megadott személynek képesnek kell lennie arra, hogy a metaadatokkal és az adatcsere műszaki folyamatával kapcsolatban válaszolni tudjon a TEL kérdéseire, vagy legalább tovább kell tudnia őket adni más illetékes

személynek a szervezetén belül. Ezt követően a könyvtár megkapja a már fent említett kérdőívet, amelyen különböző adatokat kell megadnia a metaadatok állapotát, mennyiségét, típusát, a használni kívánt adatcsere-protokollt és magát a tartalmat illetően. A megadott adatok alapján a TEL iroda ütemtervet készít az aratásra.

- **Tesztadatok, elemzés, tervezés**

Az aggregálási terv alapján, a tartalomszolgáltatótól tesztadatokot kérnek egy megállapodás szerinti adatcsere-protokollon keresztül. Ez arra szolgál, hogy a TEL iroda információt nyerjen a metaadatok komplexitásáról, gazdagságáról és minőségéről. A kapott adatokat a TEL részletes elemzésnek veti alá, majd ezt követően a felek megállapodnak a betöltési tervről. Késés vagy előre nem látható csúszás esetén mindkét fél köteles időben értesíteni a másik felet. Amint megállapodás születik az adatcsere leghatékonyabb formájáról, a TEL mintaaratást végez az adatcsere-protokoll tesztelése érdekében. A TEL ezt követően beilleszti az új gyűjteményt tartalombeöltési tervébe, s értesíti a szolgáltató könyvtárat a betöltés idejéről. (A betöltési terv a következő címen lesz elérhető: <http://www.theeuropeanlibrary.org/confluence>)

- **Betöltés**

A betöltés tervezett ideje előtt két héttel a TEL iroda kapcsolatba lép a tartalomszolgáltatóval, hogy még egyszer ellenőrizze a tartalom elérhetőségét, s tisztázza a még felmerülő kérdéseket. Maga a folyamat három részből áll: az *aratásból*, a *mappingből*, valamint az *egységesítésből* és *gazdagításból*. Az aratás során a szolgáltató könyvtár szerverén található metarekordokat legyűjtik, általában OAI-PMH protokollon keresztül. Az adatok a TEL szerverén azonnal egy, a nyers adatok tárolására készített tárba kerül (itt még tehát semmi nem történik az adatokkal, úgy tárolják őket, ahogy azt a szolgáltató könyvtár elkészítette). A mapping a metaadatok szerkezetének átalakítását jelenti egyik formátumból a másikba. E lépés során az eredeti metaadat-formátum egyes adatmezőit megfeleltetik a TEL (Euro-peana) által használt adatmezőknek, amely lehetővé teszi az adatok egységesítését és gazdagítását – ez a részfolyamat utolsó lépése. Authority fájlok, szójegyzékek és külső honlapokra vezető linkek segítségével, illetve más metarekordokkal való összekötésük révén gazdagítják a rekordokat. A folyamat teljes egészét dokumentálják.

- **Az adatok publikálása**

A publikálás az a folyamat, amelynek során – az adatszolgáltatási szerződés feltételei szerint – az információt más, külső szolgáltató felületén is elérhetővé teszik (l. pl. Europeana). Az adatok, természetesen, elérhetővé válnak a TEL-portál felhasználói, továbbá az ún. *APIk* és *Linked Open Data (LOD)* szolgáltatások számára is. A publikálás első lépése az *elfogadás*: az egységesített és gazdagított metaadatok ebben a szakaszban még csak a szolgáltató könyvtár számára láthatók, hogy munkatársai ellenőrizhessék metaadataik minőségét és megjelenését. Jóváhagyásukat követően kerül sor metaadatok felhasználók számára való hozzáférhetővé tételére mindazokon a csatornákon keresztül, amelyekről a két fél megállapodott.

A szolgáltató könyvtárak metaadatait a TEL alapvetően három fő célcsoport számára teszi elérhetővé (jelenleg általában két hetes időközökben):

- a TEL-portál és felhasználói számára;
- OAI-PMH adatcsere-protokollal működő adatszolgáltatások és kereső APIk számára;
- kereső infrastruktúrák és LOD szolgáltatások számára.

Ezekon kívül ún. külső szolgáltatók, mint pl. az Europeana számára is elérhetővé teheti az adatokat, ha azok megfelelnek a szolgáltató követelményeinek. Az Europeana esetében a TEL aggregátorként biztosítja, hogy az általa szolgáltatott metaadatok ESE/EDM-kompatibilisek. Amint az adatok elérhetővé válnak az Európai Digitális Könyvtár OAI-PMH szervere számára, az Europeana betöltésért felelős munkatársai értesítést kapnak erről, s megkezdhetik saját betöltési folyamatukat. (Az Europeanánál a betöltésekre jelenleg általában havonta kerül sor, vagyis a frissen elérhető tartalmak minden hónap első felében válnak elérhetővé a felhasználók számára.)

A metaadatok feldolgozásának teljes folyamata összességében két-három hetet vesz igénybe a TEL-nél. Azt követően, hogy az adatok innen az Europeanához kerülnek, általában újabb 2-4 hétbe telik, hogy a digitális dokumentumok metaadatai megjelenjenek az Europeana találati listáiban. Garanciát erre ugyan nem tud vállalni a TEL, de általánosságban kb. nyolc hetet kell számolniuk a könyvtáraknak arra, hogy állományaik elérhetővé válnak az Európai Digitális Könyvtárban.

- **Frissítések és törlések**

Ha egy intézmény saját adatbázisában változtat, módosítja a TEL-en, illetve az Europeanan már elérhető metaadatokat vagy töröl belőlük, erről értesítenie kell a TEL Collections Teamet. Ha pedig a digitális gyűjtemény rendszeresen frissül, a partnerek egy rendszeres, automatikus frissítésben is megállapodhatnak.

Azokban az esetekben, amikor az adatok OAI-PMH-n keresztül válnak elérhetővé a TEL számára, a folyamat inkrementális, vagyis csak a legutolsó változtatásokkal foglalkozik a TEL, s az adatok mintegy félautomatikusan végigmennek a teljes folyamaton. (Az inkrementális folyamat azonban csak a frissítések kapcsán használható!) Ezzel a megoldással az adatok frissítése jelentősen felgyorsul, hiszen csak részhalmazokon kell végrehajtani az eljárást. A rekordok egybevetése azonosítóik alapján történik, s csak akkor működőképes, ha perzisztens, a rekordot egyértelműen azonosító rendszerszámot használunk. Ha nincs ilyen, automatikusan generálódó, folytatódó, csak egyszer használatos rekordazonosító a gyűjteményben, nem lehet lefolytatni az inkrementális folyamatot. Ilyenkor a TEL törli, s újra aratja az összes rekordot annak érdekében, hogy kizárólag pontos, élő adatok kerüljenek publikálásra. (Az Europeana hasonló frissítési procedúrát követ.)

- **Az adatok kérésre történő kivonása**

Különleges esetben sor kerülhet arra, hogy a partnerkönyvtár gyűjteménye kivonását vagy adatai online elérhetőségének visszavonását kéri a szolgáltatásból. A TEL egyes rekordokat is törölhet. A folyamat mindkét esetben két napot vesz igénybe, s mivel a TEL-nek nincs közvetlen ellenőrzése az Europeana vagy más külső szolgáltató felett, nem tudja garantálni, hogy a rekordok szolgáltatásból való kivonásáról, illetve törléséről egyértelmű jelzést ad a tartalomszolgáltató könyvtárnak.

Működési követelmények

A TEL célja, hogy biztosítsa az aggregált metaadatokat magas minőségét, minimalizálja az információvesztést, az adatcsere a lehető leghatékonyabb legyen, s csökkenjenek az együttműködésben részt vevő intézmények költségei. Ennek érdekében a TEL meghatározott néhány követelményt:

- **Információs elvárások**

Ha metaadatainkat a TEL vagy más szolgáltatás rendelkezésére bocsátjuk, mindig oda kell figyelni azok maximális kereshetőségére. Mivel lehetetlen felkészülni minden egyes információs igény kielégítésére, általában elmondható, hogy minél több információt szolgáltatunk egy rekordban, az annál jobban, annál több módon lesz kereshető. Ez még azokra a feleslegesnek tűnő adatokra is igaz, amelyekről úgy gondoljuk, hogy soha senki nem fog rájuk keresni.

Az új TEL-portál fő célcsoportját a bölcsészettudományok és a társadalomtudományok felsőoktatási hallgatói és kutatói jelentik. Azt követően, hogy a tartalomfejlesztésért felelős TEL-munkatársak úgy döntöttek, befogadnak egy új gyűjteményt a szolgáltatásba, az adatokat a kutatók információs igényeihez kell igazítani. A metaadat minősége alapján a TEL minden egyes rekordnak automatikusan kiszámolja az érettségi szintjét, amelynek alapján a rekordok öt csoportba sorolhatók. Az ún. *elvetett rekordok* nem kereshetők a TEL szolgáltatásaiban, de a gyűjteményekről és a szolgáltatókról szóló statisztikákban megjelennek. A *gyengén elvetett* és a *határeset* minősítést kapott rekordok csak az API-kon keresztül kereshetők, illetve adatbányász szolgáltatások számára érhetőek el. A *gyengén elfogadott* és az *elfogadott* minősítésű rekordok pedig minden szolgáltatásba bekerülnek. A tartalomszolgáltatók gyűjteményeik státuszáról viszszejelzést kapnak, s alapvető cél, hogy rekordjaik legalább a gyengén elfogadott kategóriába kerüljenek.

Ahhoz, hogy aggregátori feladatait megfelelően ellássa, a TEL-nek meg kell felelnie az Europeana által támasztott követelményeknek is a metaadatokat illetően. Ezeket a követelményeket lényegében az ESE és EDM szabályrendszere határozza meg. A TEL felelőssége a következő információs csomagok elérhetővé tétele:

- Metaadatok: leíró és adminisztratív metaadatok a digitális objektumról.
- Perzisztens azonosítók: minden egyes rekord tartalmazza.
- Forrásokra mutató linkek: például link a digitális objektum(ok)hoz, a bélyegképhez.
- Szerzői jogi információk: a metaadattal és a digitális objektummal kapcsolatban is.

Mivel az Europeana szolgáltatása alapvetően a metaadatokra épül, esetében minden más szolgáltatásnál fontosabb azok minősége. Az *Europeana* számos kötelező mezőt meghatá-

rozott az ESE és az EDM formátumokban, bár ezek némelyike csak a szöveges dokumentumok leírásakor érvényesítendő. Szöveges objektumoknál ajánlott a dokumentum nyelvének megadása is, különösen, ha az rekordról rekordra változik.

Az adatmezők közül minimálisan megadandó a cím és a leírás, illetve a szövegre vonatkozó információk (tárgy, típus stb.), s legalább egy link a digitális objektumhoz. A szöveges objektumoknál meg kell adni a nyelvi adatokat is. Az olyan mezők, mint a *szolgáltató* vagy a *szerzői jogi státusz* gyűjtemény szinten is megadhatók.

A szerzői jogokat illetően a tartalomszolgáltatónak választania kell a hét *creative commons* licenc közül, vagy, ha ezek nem használhatók, a négy *Europeana* jogi kategória közül. Erre vonatkozóan további információ a http://pro.europeana.eu/c/document_library/get_file?uuid=06e63d96-0358-4be8-9422-d63df3218510&groupId=10602 dokumentumban található.

A bélyegképpel kapcsolatban fontos tudni, hogy az *Europeana* maga is tud egyet generálni a digitális objektumhoz vezető link segítségével. A rendszer ugyanakkor nem támogat minden képformátumot, s weboldalba ágyazott kép sem használható erre a célra.

- **Technikai és metaadat-elvárások**

Könyvtári doménaggregátorként a TEL a legkülönbözőbb könyvtári formátumokat képes fogadni, átalakítani és elérhetővé tenni a szolgáltatók számára. Az 1. táblázat a TEL által preferált input formátumokat listázza. A táblázatban a számok prioritást jelölnek egy 1-től 5-ig terjedő skálán. Vagyis a feldolgozás szempontjából a legjobb, ha OAI-PMH protokollon keresztül begyűjtethető MARC21/UNIMARC rekordokat biztosít az adatszolgáltató, míg a legkevésbé az e-mailben, vagy valamilyen webre kitett, letölthető fájlban begyűjtethető, esetleg e-mail-ben elküldött TEI/EAD vagy egyéb rekord felel meg az elvárásoknak. A TEL képes kezelni a METS formátumot is.

- **Adminisztratív és forráskíválnalmak**

A hatékony aggregálás elengedhetetlen eleme, hogy a visszajelzési ciklusokat a lehető legrövidebben tartsuk. Ez magyarul azt jelenti, hogy a kontaktszemélynek mindig kell, hogy legyen abban a bizonyos két hétbe ideje arra, hogy a TEL-től beérkező kérdéseket rövid időn belül megválaszolja. A jogi kérdések megválaszolása általában vezetői feladat, ezért ezeket előzetesen érdemes tisztázni. Ahogy korábban írtuk, a TEL időben megkeresi a könyvtárat, s maga a betöltés kb. két hetet vesz igénybe. A betöltési ütemterv miatt bármiféle késés a folyamatban hetekkel későbbre csúszthatja az adott gyűjtemény aggregálását.

1. táblázat

A TEL által fogadni képes metaadat-formátumok mátrixa

	OAI-PMH	FTP (szolgáltató)	FTP (aggregátor)	Z39.50	Egyebek (HTTP, Email)
MARC21	5	4	4	3	3
UNIMARC	5	4	4	3	3
Más MARC formátum	4	3	3	3	3
MODS	4	3	3	3	3
EDM	3	3	3	3	3
DC	2	2	2	2	2
DCX/TEL/ESE/DMF	2	2	2	2	2
TEI	2	2	2	2	2
EAD	2	2	2	2	2
Egyebek	1	1	1	1	1

Néhány adatszolgáltató rendelkezik annak a lehetőségével, hogy saját formátuma és az ESE/EDM formátum közti metaadat-leképezést elvégezze. Érdeemes ez esetben tudni, hogy erre a TEL XML stíluslapot használ.

Korábban volt szó arról, hogy a betöltés után a rekordok az elfogadás fázisába kerülnek, amikor is a tartalomszolgáltató megnézheti a mapping, az egységesítés és a gazdagítás eredményeképpen átalakított rekordjait, s elfogadja őket. Az adatformátumtól és a gyűjtemény típusától függően a TEL erre különböző folyamatokat kínál.

• **Automatikus linkvalidáció**

A digitális objektumokhoz és a katalógusokhoz való hozzáférés biztosítására a TEL a rekordok egy mintahalmazán linkvalidációt végez. A gyűjtemény nagyságától függően általában 500-10 000 rekord kerülhet véletlenszerűen ebbe a mintahalmazba. A linkellenőrző az adatszolgáltató által megadott linkek érvényességét ellenőrzi egy HTTP HEAD kérés küldésével, vagyis azt, hogy ezek tényleges erőforrásokra mutatnak-e (linkek a bélyegképhez, a digitális objektumhoz és a katalógushoz). Ha ezt a szolgáltató könyvtár szervere nem támogatja, akkor a HTTP GET²⁴ üzenet megy el. A linkvalidációs rendszer legfeljebb csak két kérdés elküldésére képes másodpercenként.

A teszt eredménye alapján 99%-os pontossággal meg lehet állapítani a rossz linkek arányát a teljes gyűjteményben. Ez egy 25 ezer rekordos gyűjteményben kb. 3500 rekord ellenőrzését jelenti; egy 250 ezer rekordos gyűjteményben pedig 4000 rekordét. Ha a nem működő linkek aránya nagyobb, mint 3%, minden egyes rekordot validálni kell. A nem működő linkek listáját a TEL a könyvtár rendelkezésére bocsátja, s megállapodik vele az elvégzendő feladatokban.

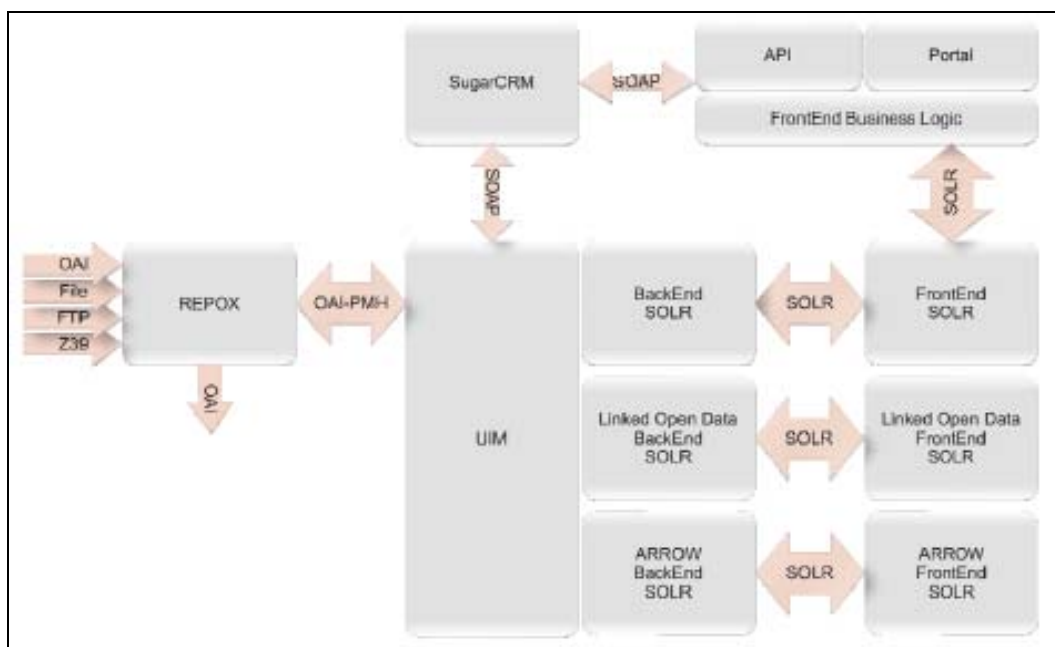
A TEL aggregálási infrastruktúrája (6. ábra)

Konfigurációmenedzsment

A rendszerkonfiguráció információinak tárolását a SugarCRM szoftver végzi, s lényegében egy átfogó információs bázist tárol a szolgáltatóról, a gyűjteményről és a folyamatokról.

Aratási infrastruktúra (REPOX)

Az aratás a REPOX12 Data Aggregation and Interoperability Manager segítségével történik, OAI-PMH kliens használatával. A REPOX támogatja az inkrementális aratást, a helyi vagy távoli fájlok FTP-n keresztüli aratását, s a Z39.50 típusú aratást is. A REPOX XML inputot igényel. (A REPOX-nak mindegy, hogy a begyűjtött rekordok milyen metaadatsémába tartoznak, elég csak jól formázottnak lenniük.)²⁵

6. ábra A TEL aggregálási infrastruktúrája

Unified Ingestion Manager (UIM)

Az UIM az Europeana és a TEL közös fejlesztése, amely a betöltési folyamat központi platformjaként működik. A moderáláson túl a rendszerek (Sugar-CRM, REPOX, UIM, APIk) közti konfigurációs információk megosztását is kezeli, s keretként szolgál a metaadatok egységesítéséhez és gazdagításához. Az UIM alapja egy OSGi13 (Open Services Gateway initiative – <http://www.osgi.org>) specifikáció²⁶. Az UIM architektúráját a 7. ábra mutatja.

Az UIM végzi tehát az adatok áttöltését a REPOX-ból az UIM tárba, a mappinget, a metaadatok elemzését, s végül az adatok egységesítését és gazdagítását.

Egységesítés, gazdagítás, duplikációmentesítés

A TEL a könyvtárak által szolgáltatott metaadatokot különböző könyvtári authority fájlokhoz igazítja, egységesíti, s tovább gazdagítja a dokumentummal kapcsolatos információkat. A program minden egyes személynevet és szervezeti nevet összeköt a besorolási állomány (authority file) releváns rekordjával, s az azonosítókat a metaadathoz rendeli. A folyamat alapja egy kombinált központi besorolási állomány megléte, amelynek létrehozásában a TEL segítséget nyújt. Karbantartása és az adatok automatikus egymáshoz rendelése óriási feladat, olyan fejlesztési cél, amelyről a szakmai beszélgetés elkezdődött, s amely túlnyúlik e dokumentum hatókörén.

A besorolási állományokkal való egységesítés mellett a TEL a GeoNames14 és az Ortelius Thesaurus15 szójegyzék, kutatási információs rendszerek és az EuroCRIS16²⁷ használatával is gazdagítja a metarekordokat.

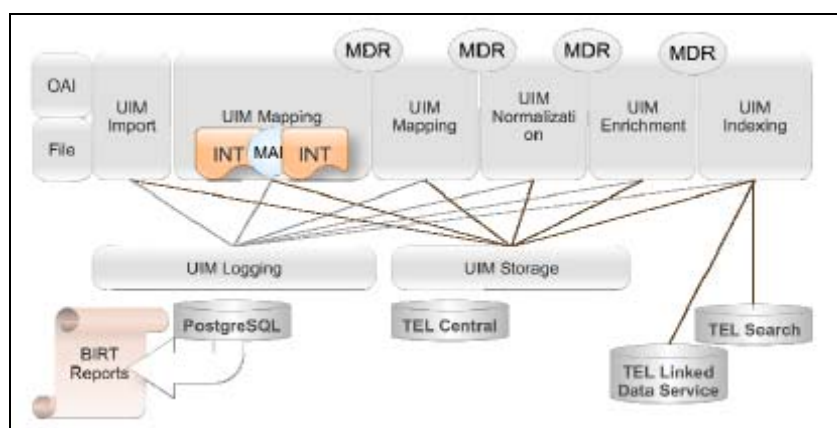
A könyvtári domén természetéből adódik, hogy a rendszerben egy könyv általában több példányban vagy kiadásban is szerepel, ezért fontos a metaadatok duplikációinak kezelése. Erre a TEL egy saját metaadat-klaszteráló algoritmust fejlesztett ki, amely az (FRBR értelmében vett) manifesztum-csoportokba rendezi a rekordokat.²⁸

Jogi és pénzügyi kérdések

A TEL nevében az Európai Nemzeti Könyvtárak Konferenciája Alapítvány (CENL) írta alá az ún. *Adataggregátori Megállapodást (Data Aggregator Agreement)* az Europeanával. Ennek következtében a CENL lesz az aláírója a tartalomszolgáltató könyvtárakkal történő aggregálási megállapodások is. (A nemzeti könyvtárak esetében ez a TEL Partnerségi Megállapodás).

2011 szeptemberében az Europeana Alapítvány elfogadta az *Europeana Adatcsere Megállapodást (Europeana Data Exchange Agreement = DEA)*²⁹, amely része az Europeana Licensing Framework-nek, s amely a korábbi *Data Provider* és *Data Aggregator* megállapodások helyére lép. A TEL *Partnerségi Megállapodása* összhangban van a DEA-val.

Azoknak a könyvtáraknak, amelyeknek metaadatait a TEL aggregálja és átküldi az Europeanához is – ilyenek például az Europeana Libraries projektben részt vevő szakkönyvtárak – nem kell aláírniuk a DEA-t az Europeanával, legalábbis addig nem, amíg a projekt tart. Ezekben az esetekben a Támogatási Szerződés maga biztosítja a jogi hátteret.

7. ábra Az UIM architektúrája

Fontos különbséget tenni a metaadatokkal kapcsolatos jogok és a digitális objektumokkal kapcsolatos jogok között. Az Europeana számára – metaadat-szolgáltatóként – az adatok jogi háttérének tisztázása a fontos csak, hiszen azokat kezeli. A metaadatokkal kapcsolatos jogok tekintetében pedig gyűjteményi és szolgáltatói szinten kell megállapodni. A felhasználók számára fontos, hogy mit tehetnek egy digitális objektummal, ha azt letöltik a szolgáltató honlapján. A felhasználót lehet, hogy csak azok a digitális anyagok érdeklik, amelyeket újrahasznosíthat. Ezért az Europeana is regisztrálja és karbantartja a digitális anyagokkal kapcsolatos jogi vonatkozásokat, lehetőségeket. Elképzelhető, hogy egy gyűjteményen belül a különböző objektumokra különböző szabályok alkalmazandók – ezt az információt tartalmazza a rekord, de az Europeana is biztosít egy filterfunkcionalitást a digitális objektumok szerzői jog szerinti szűrésére, vagyis a portál keresőfelületén szerzői jogi típusok (pl. Creative Commons vagy más doménlicenckek) szerint szűrni a találatokat. (Forrás: *The European Library Standards Handbook* / <http://www.europeana-libraries.eu/web/guest/outcomes>)

Hivatkozások és jegyzetek

- 1 CENL = Foundation Conference of European National Libraries / <http://web3.nlib.ee/cenll>
- 2 DRIVER = Digital Repository Infrastructure Vision for European Research / <http://www.driver-repository.eu/>
- 3 DOAJ = Directory of Open Access Journals / <http://www.doaj.org/>
- 4 ARROW = Accessible Registries of of Rights Information and Orphan Works towards Europeana / <http://www.arrow-net.eu/>
- 5 ENUMERATE / <http://www.enumerate.eu/>
- 6 Időközben már elérhetővé vált a béta verzió is: <http://www.theeuropeanlibrary.org/beta/>
- 7 Functional Requirements for Bibliographic Records = Bibliográfiai Rekordok Funkcionális Követelményei / <http://www.ifa.org/publications/functional-requirements-for-bibliographic-records>, <http://www.loc.gov/cds/downloads/FRBR.PDF>,
- 8 VIAF - Virtual International Authority File / <http://viaf.org/>
- 9 <http://neo.difmoe.eu/>
- 10 DARIAH = Digital Research Infrastructure for the Arts and Humanities / <http://www.dariah.eu/>
- 11 CLARIN = Common Language Resources and Technology Infrastructure / <http://www.clarin.eu/executive-summary>
- 12 LIBER = Association of European Research Libraries / <http://www.libereurope.eu/>
- 13 CERL = Consortium of European Research Libraries / <http://www.cerl.org/web/>
- 14 LIBER éves konferencia, Tartu / <http://libereurope.eu/news/registration-for-the-41st-liber-annual-conference-in-tartu-continues>
- 15 VIAF = Virtual International Authority File / <http://viaf.org/>
- 16 GeoNames / <http://www.geonames.org/>
- 17 API = Application Programming Interface = Alkalmazásprogramozási felület
- 18 ARROW = Accessible Registries of of Rights Information and Orphan Works towards Europeana / <http://www.arrow-net.eu/>
- 19 DART-Europe E-thesis portal / <http://www.dart-europe.eu/basic-search.php>
- 20 DARIAH = Digital Research Infrastructure for the Arts and Humanities / <http://www.dariah.eu/>
- 21 CLARIN = Common Language Resources and Technology Infrastructure / <http://www.clarin.eu/executive-summary>
- 22 DOAJ = Directory of Open Access Journals / <http://www.doaj.org/>
- 23 CERIF = Common European Research Information Format
- 24 HTTP HEAD csak információt kér a webszervertől az adott dokumentumról; a http GET ezen felül magát a teljes dokumentumot is elkéri, azaz ez utóbbi sokkal lassabb és sávszélességet terhelő művelet.
- 25 Az XML fájlok érvényességének két szintje van: az első – alapszint - a „jól formázottság”, ami azt jelenti, hogy a dokumentumban a „kacsacsőrök” jó helyen vannak, az XML entitások feloldhatóak, a védett karakterek burkolva vannak stb. A második szint pedig azt jelenti, hogy a dokumentum megfelel egy, a belső struktúrájával szemben felállított szabályrendszernek – például egy metaadatsémának. Az OAI-PMH ez utóbbit nem követeli meg, így kényelmesen tud szállítani mindenféle metaadatot, s majd a későbbi feldolgozás során dől el, hogy az adott rekord jó-e vagy sem. Ebben rejlik az OAI-PMH zsenialitása. (Király Péter nyomán.)
- 26 Az OSGi egy Java szabvány, amely egy széleskörű és dinamikus szolgáltatási keretrendszert ír le. Lényege, hogy a segítségével egymástól távol eső rendszereket lehet összekötni és közösen működtetni, ha azok megfelelnek a szabványban lefektetett

kommunikációs elvárásoknak. A rendszer központi eleme lényegében csak a munkafolyamat magas szintű kezeléséért felel, az egyes tevékenységeket kiadja az arra specializált részrendszereknek. Az Europeana vonatkozásában ez az jelenti, hogy az adatszolgáltatók nyilvántartása, az adatok aratása, a bejövő rekordok leképezése a végleges metaadat-sémára stb. egymással nem, hanem csak a központi munkafolyamatot irányító UIM-mal érintkezhet, a szabványban meghatározott módon. A moduláris felépítés okán az egyes részeket külön-külön lehet fejleszteni, mivel ezeknek jól körülhatárolt feladatok és felelősségi körük van. (Király Péter nyomán.)

²⁷ <http://www.eurocris.org/Index.php?page=homepage&t=1>

²⁸ Az FRBR adatmodellben a „könyvnek” négy jelentési szintje van: *work* = a mű (pl. a Hamlet), *expression* = a mű kifejezési formái (kézirat, nyomtatvány, film

stb.), *manifestation* = a konkrét kiadások (pl. Európa Kiadó, 2003), *item* = adott kiadás példánya (aminek van raktári jelzete, fizikai állapota stb.). Az algoritmus arra szolgál, hogy a különféle könyvtárakban, különféle címléírasi szabványokkal és szokások alapján készült rekordokból valamiképpen egy egységesített *manifestation* rekordot készítsenek, amihez hozzá lehet aztán rendelni az egyes könyvtárak rekordjait. (Király Péter nyomán).

²⁹ <http://version1.europeana.eu/web/europeana-project/newagreement/>

Köszönöm Király Péternek a szöveg alapos átolvasását, az egyes kifejezések és folyamatok leírását, magyarázatát, valamint az összes módosítási javaslatát.

(Kovácsné Koreny Ágnes)

Jelentkezési felhívás segédkönyvtáros tanfolyamra

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (BME OMIKK) emelt szintű OKJ-s segédkönyvtáros tanfolyamot hirdet.

A végzett hallgató munkaköre: segédkönyvtáros. Az oktatás elsősorban gyakorlati jellegű, amely a vizsgakövetelményekben is érvényesül.

A tanfolyam **2013. januárban**, keresztfél éves képzési formában indul.

A képzés időtartama két félév.

A foglalkozásokat hetente egy alkalommal, csütörtökönként tartjuk, illetve minden hónap utolsó hetében kétnapos elfoglaltságot jelent a tanfolyam (csütörtök és szerda).

A tanórák mindkét napon 8 és 17 óra között zajlanak 60 perces ebédszünettel.

Részvételi díj a két félévre

150 000 Ft + a 2013-as vizsga időpontjában aktuális központi díjszabás szerinti vizsgadíj (kb. 65 000 Ft)

Felvételi vizsga nincs, a beiratkozás feltétele az érettségi bizonyítvány bemutatása.

A tanfolyam jegyzeteit, segédkönyveit kölcsönzés formájában biztosítja a szervező intézmény.

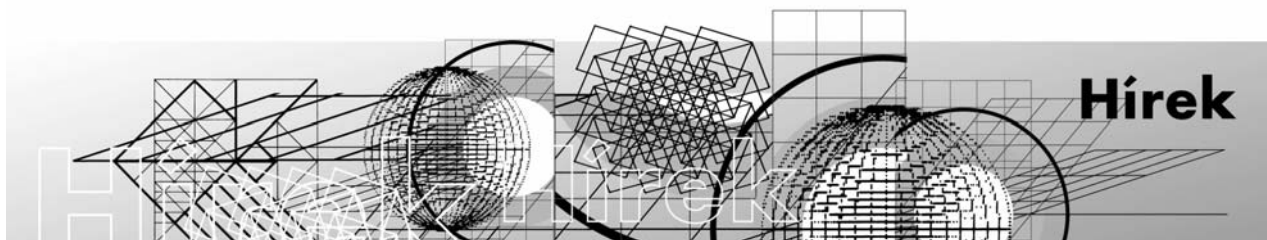
A képzésre azoknak a jelentkezését várjuk, akik a könyvtári munka gyakorlatát rövid idő alatt kívánják elsajátítani, és a számítógép használatában négy ECDL modul megismerésével jártasságot akarnak szerezni.

Jelentkezni az alábbi címre eljuttatott (kitöltött, kinyomtatott) jelentkezési űrlappal lehet:

BME OMIKK segédkönyvtáros képzés
1111 Budapest, Budafoki út 4-6.

A jelentkezési űrlap a BME OMIKK honlapjáról letölthető
Jelentkezési határidő: **2012. december 15.**

További felvilágosítás a **463-3534**-es telefonszámon és a **gylengyel@omikk.bme.hu** e-mail címen Lengyel Gyöngyitől kérhető.

Az EBSCO integrálta az e-könyveket és audiokönyveket az EBSCOHOST-on

Az *EBSCO Publishing* beintegrálta az *EBSCOHOST*-on a *NetLibray*-től átvett több mint 300 000 e-könyvet és audiokönyvet többi szolgáltatásába. Így ezeket az e-könyveket és audiokönyveket ugyanúgy lehet keresni, mint a többi EBSCO adatbázis esetében, de kiegészültek a keresési lehetőségek az e-könyvekre és audiokönyvekre jellemző tulajdonságokkal (pl. a kölcsönzés lejáratí ideje).

Többféle beszerzési módra nyílik lehetőség: tulajdonjog, bérlet, előfizetés vagy ezek kombinációja. A tulajdonjog megszerzését magába foglaló vétel esetén a vevő meghatározhatja, hogy hány egyidejű felhasználást igényel (korlátlan, három, egy). A kölcsönzési költségek csökkentése érdekében bevezetik az egyfelhasználós modellnél az egynapos, hétnapos, 14 napos és 28 napos határidőket.

Érdekes újdonságként az e-könyveket úgy is meg lehet rendelni, hogy csak akkor kell fizetni, ha bebizonyosodik, hogy használták. A rendszer figyeli a használatot és csak az ún. „értelmes használatot” könyveli el, azaz, ha az e-könyvet több mint 10 percig olvasták vagy több mint 10 oldalát, illetve, ha kimásoltak, kinyomtattak, letöltöttek vagy e-maileztek belőle.

/Advanced Technology Libraries, 40. köt. 9. sz. 2011. p. 2./

A Gale továbbfejlesztette a PowerSearch keresőfelületét

A *Cengage Learning*-hez tartozó *Gale* kiadó továbbfejlesztette *PowerSearch* keresőfelületét, amely lehetővé teszi a kiadó különböző adatbázisaiban az egyidejű keresést, legyen szó folyóiratokról, e-könyvekről vagy digitalizált archívumokról. Az új fejlesztések:

- Automatikus keresőt támogató funkció, a legmegfelelőbb tárgy, tárgyszó, dokumentum megtalálására.
- A tárgyhoz kapcsolható további találatok megjelenítése.
- „Erre gondoltál?” típusú visszakerdezések.
- Nyelvi segítség: további három nyelvet (kínai, japán és a koreai) vettek fel a menübe, miközben valamennyi nyelvről kérhető angolra fordítás. Az interfész 34 nyelven olvasható, és bármely dokumentumot 13 nyelvre fordíthatunk.
- Új címekek bővültek az *InfoTrac* adatbázisok, összesen 1500-zal, 1,6 millió cikkel.
- A *PowerSearch* továbbra is támogatja meglévő felolvasó technológiáját.

/Advanced Technology Libraries, 40. köt. 9. sz. 2011. p. 3./

Az Alexander Street új szolgáltatásai

Az *Alexander Street* újabb adatbázisokkal bővítette portfólióját: *Academic Video Online*: elsősorban középfokú és felsőfokú oktatási intézményeknek nyújt videókat több száz forrásból (pl. BBC, CBS, Kino International, The Cinema Guild), híryanagot, dokumentumfilmeket, interjúkat, oktatási célú előadásokat és gyakorlatokat stb.-t. Valamennyi feliratozva és indexelve van.

Nursing Education in Video: az ápolók és asszisztenseik képzését és továbbképzését szolgálja.

Classical Music in Video: 1500 felvétel, a klasszikus zene minden ágából a zenekaritól a kamarazenéig, illetve a szóló előadásokig.

Classical Scores Library Volume II.: klasszikus zeneszerzők kottái.

Antropology Online: etnográfiai munkákat, köztük több tízezer korábban még nem publikált anyagot tartalmaz a világ nagy archívumaiból.

/Advanced Technology Libraries, 40. köt. 9. sz. 2011. p. 7./

Az OUP új szolgáltatása: az UPSO

Az *Oxford University Press* (OUP) a *University Press Scholarship Online* adatbázissal jelentkezik, amely aggregálja az egyetemi kiadók monográfiai termését, így a felhasználónak nem kell sok egymástól független weboldalt meglátogatnia és egyesített találati listát kap.

Induláskor már a következő egyetemi kiadók érhetőek el: *The American University in Cairo Press*, *University Press of Florida*, *Fordham University Press*, *Hong Kong University Press*, *The University Press of Kentucky*. Ennek része az *Oxford Scholarship Online* is, amely az UPSO megújult platformján érhető el és az *Oxford University Press* 5000 könyvét tartalmazza 18 tárgykörben.

/Advanced Technology Libraries, 40. köt. 9. sz. 2011. p. 8./

A Thomson Reuter új szolgáltatása: a Book Citation Index

A *Thomson Reuters* elkészítette a *Book Citation Indexet*, amely a *Web of Knowledge* platformon működik és 25 000 könyvet ölel fel valamennyi tudományterületre kiterjedően. Így most már nemcsak a *Web of Science*-ben indexelt 12 000 lektorált folyóiratban és 150 000 konferenciaanyagban lehet keresni és navigálni a hivatkozások mentén, hanem a tudományos, nyomtatott és elektronikus könyvek állományában is, amely a megjelenési évet tekintve 2005-ig megy vissza, és évi 10 000 új könyvvel gyarapodik.

/Advanced Technology Libraries, 40. köt. 11. sz. 2011. p. 3./

A Springer digitalizálja könyveit 1840-ig visszamenőleg

A *Springer Science and Business Media* megkezdte *Springer Book Archive* nevű nagyszabású digitalizálási projektjét, amelynek keretében valamenynyí, a Springer által 1840 óta kiadott könyvet digitalizálják. A Springer úgy számol, hogy ez mintegy 65 000 címet jelent, beleértve olyan unikális műveket, mint például *Albert Einstein*, *Niles Bohr*, *Wer-*

ner Siemens, és *Rudolf Diesel* könyvei. A digitális archívum a SpringerLink platformon lesz elérhető, mint a többi Springer 2005 óta kiadott nyomtatott és elektronikus Springer-könyv. Az állomány 70%-a angol nyelvű, 30%-a német, némi holland nyelvűvel együtt.

/Advanced Technology Libraries, 40. köt. 11. sz. 2011. p. 4./

A Gale kiadónál megjelent a Gale Business Insight: Global

A *Cengage Learning*-hez tartozó Gale kiadta a *Gale Business Insight: Global* adatbázist, amely az üzleti iskolák hallgatóit segíti abban, hogy gyorsan és hatékonyan eligazodjanak a nemzetközi üzleti világban az alapvető tanulmányoktól kezdve a magasabb szintű kutatásig. Az adatbázis azonban nemcsak a hallgatóknak hasznos, hanem az oktatóknak, könyvtárosoknak és a kutatóknak is. A piackutatás kimutatta, hogy az üzleti iskoláknak a ma globalizálódó világunkban nagy szükségük van a nemzetközi üzleti információkra, olyan forrásra, amely egyetlen helyen tartalmazza a nemzetközi gazdaság és ipar anyagainak, statisztikáinak, esettanulmányokat, folyóiratokat, napilapokat. A hallgatóknak ma olyan feladatokat kell adni, amelyek kapcsolódnak az aktuális hírekhez, eseményekhez, amelyek esettanulmányok elemzését igénylik. Mindmáig azonban az oktatók arra panaszkodtak, hogy ehhez nem állt rendelkezésre átfogó, megbízható és naprakész adatbázis.

Az adatbázis néhány tulajdonsága:

- Esettanulmányok a világ minden tájáról.
- Interaktív eszközök a gazdasági és üzleti mutatók elemzéséhez.
- Olyan ipari és kormányzati statisztikai adatok, amelyek révén a használók feltárhatják és megérthetik a trendek szélesebb összefüggéseit.
- Ipari kutatási jelentések meghatározott speciális ipari ágazatokban.
- Globális cég- és országjelentések interaktív rangsorolási lehetőséggel és linkekkel a napi hírekhez, esettanulmányokhoz, folyóiratcikkekhez.

/Advanced Technology Libraries, 40. köt. 11. sz. 2011. 5–6/

(Szántó Péter)